

Srečko Magolič: Partija z ljubljanskega Grada:

Dante: Divina Commedia.

Peklà prvi spev.

Na sredi našega življenja poti
zablodim v gozda temnega goščavo,
ker ravno sem stezò izgrešil v zmoti.

Joj, dopovedati z besedo pravo
strahoto v grozni gozdni tej divjini,
ko le pomislim nanjo že s težavo!

Le smrt podobna tej je bolečini;
a da bi spas vam svoj povedal zvesto,
reči naj druge obnovim v spomini.

Ne vem, kako zašel sem na to mesto,
tako je omama bila me prevzela
ob času, ko sem pravo pustil cesto.

Potem pa, ko je moja pot dospela
pod grič, ki je zapiral kraj doline,
kjer bila groza mi srce objela,

ozrem se kvišku, in njega strmine
že bil je tiste zvezde žar obsegel,
ki vodi ga naravnost, komur sine.

Tedaj mi skorajda je strah odbegel
ob luči tej po tej nezgodni noči,
ki bil mi z mrakom je na dušo legel.

In kakor, kdor ušel je morja moči,
še strahoma z obrežja se ozira
upehan po vodi navaljujoči,

tako moj duh nazaj oči upira
še zbeگان ves v sotesko tja odljudno,
kjer vsako živo bitje bedno shira.

Za silo si telo spočinem trudno,
potem uberem pot naprej in više
čez pusto reber spejem nezamudno.

A kjer se klanec bolj strmó zariše,
pard skočen in gibák mi gre nasproti,
vse polno lis mu gladko dlako piše;

ne umakne se očem, ne gre mi spoti,
ko hočem dalje, mi stezo zastane,
in misel, naj se vrnem, se me loti.

Bil prvi čas je jutra ure rane,
in solnce vzhaja, ž njim vse zvezde jasne,
kot takrat, ko od ljubezni so prižgane

čez svod se prvič potočile krasne;
in v srcu so mi zagorele nade,
da zveri pisani pohota ugasne

v milini ure, letne dobe mlade;
a komaj zveselim se malo sreče,
s podobo novo nov me strah napade:

tam se mi bliža lev, visoko meče
glavó kuštravo, lačen je do gneva,
in kakor da sam zrak pred njim trepeče,

in ž njim volkulja proti meni zeva,
v suhoti svoji z zlostjo vsa nabita,
od nje prišla je v svet že mnoga reva.

In zopet mi je duša vsa pobita,
strah me prevzema, up mi omahuje,
da bi dospel do vrha in do svita.

In kakor mož, ki rad blago vzmožuje,
ko izgubo mu prinese huda doba,
v vseh svojih mislih plače in toguje,

tako prevzela mene je grenkoba,
ko zver poganjala me je pred sabo
nazaj v globino, kjer molči svetloba.

In ko tako umikam se ji v grabo,
uzrem nekoga, kot bi mu beseda
po dolgem molku se glasila slabo.

In komajda mi ga oko zagleda,
„Pomagaj,“ kliknem v silni mu pustinji,
„kar si, živ človek ali senca bleda!“ —

„Več nisem človek, to sem bil v davnini;
Lombarda zovem mater in očeta,
iz Mantove oba po domovini.

Sam rojen sem sub Julio, zadnja leta,
vrstnik Avgustu, takrat še v prevari
bilà je Roma za malike vneta.

Bil sem poet, in moj junak je stari
verni Enej, ki je ušel propasti,
ko Trojo upepelili so požari.

A ti, kaj hočeš spet v nezgode pasti?
zakaj ne stopiš na goró veselo,
kjer je izvor in vzrok vsakteri slasti?“ —

„O, to si ti, Virgil, si tisto vrélo,
ki prebogato blagoglasje lije?“
sem vzkliknil, sram pa mi je palil čelo.

„Častita luč, ki drugim pevcem sije,
povrni trud mi zdaj, ljubezen vdano,
ki z njo častil sem tvoje poezije.

Vodnik si moj, od tebe sem izbrano
prejel lepoto sloga in jezika,
da zdaj ime je moje svetu znano.

Pomozi mi, modrosti vzor in dika!
poglej to zver, kako se predme stavi,
da se v trepetu noga mi odmika!“ —

„Na druge poti svoj korak zastavi,
če hočeš se rešiti kraja tega,“
ko vidi vsega me v solzàh, mi pravi.

„Pred to zverino, ki tako te bega,
nihče po lesu tem mirnó ne speje,
da vgonobi jih, potnike prestrega.

Tako brezsrčna, zla narava nje je,
da se ji glad nikoli ne poleže,
po žrtju je bolj lačna nego preje.

Zveri se mnogo ž njo v pohoti veže,
in razplodila še si bo družino,
dokler pes véliki je ne zaseže.

Ta se ne bo redil z zemljó, kovino,
modrost, krepost, ljubezen mu bo hrana,
in sever mu izbran je v domovino.

V njem najde spas Italija poteptana,
za smrt Camille, Turna zadostilo,
Eurijal, Nisus bosta maščevana.

Iz kraja v kraj jo gonil bo nemilo
tja do peklà, da spet nazaj jo vzame,
ki v svet jo iz zavisti je pehnilo.

Tako ti pravim, da zaupaj vame,
vodnik ti bodem, ki ti dobro hoče,
odtod povedem v večnosti te hrame;

tam slušal krike boš obupujoče,
tam gledal duše davnih dni trpeče,
željno po drugi smrti vzdihujoče;

potem boš videl one, ki goreče
trpijo rade, kar jim je trpeti,
ker priti upajo v domove sreče.

Če se na to še k tem želiš povzpeti,
ostavim drugi te vodnici v varstvo,
nje duša v lepšem se veličju sveti;

zakaj Gospod, ki tam ima vladarstvo,
ker nisem njemu služil, ne dovoli,
da jaz bi vodil koga v njega carstvo.

Povsod je gospodar, tam na prestoli
kraljuje v svojem mestu v svetlem krogi;
o blažen, kogar tjakaj si izvoli!“ —

In njemu jaz: „Zaklinjam te pri Bogu,
ki ni ti ga poznati bilo dano,
da tej in hujši ubežim nadlogi:

pokaži mi krajíno imenovano,
povedi k Petra svetega me dverim
in k ljudstvu, ki v trpljenje je prognano!“ —

On gre in jaz za njim korak namerim.

Prevel Oton Župančič.

Znamenje.

Spisal Milan Pugelj.

I.

Adjunkt je mlad, simpatičen in ravnokar oženjen. Svojo soprogo, drobno, nežno in belo kakor porcelan, ljubi z mladeniškim ognjem. Iz urada hiti domov, iz kavarne hiti k njej, od seje se mu mudi in vselej misli spotoma le nanjo. Kaj dela? Ali je sama? Ali jo je obiskala kaka prijateljica ali — vedi vrag — kak prijatelj?

Ljubosumen je bil že prej, ko ni imel povoda, a zdaj se vse tako dozdeva, da ga ima. Dobil ga je v družbi svojih prijateljev, kjer je sedel z ženo. Navzoča sta bila dva uradnikakolega in pisatelj Lovran, ki je jako dolg in suh in mu pravijo klicaj. Ta klicaj je bil tisti večer zelo čemerem. Bolela ga je glava in ves život. Mučil ga je moralni maček, ker je zadnje tri dni prepil in zapravil denar, ne da bi bil poravnal vsaj del najnujnejših dolgov. Hotel je samega sebe tolažiti. Pravil je o načrtih za bodočnost zmislil si je snov za dramo. Pisati prične tisti fantastični roman, ki ga nosi že dolgo v glavi. In to-le noveleto:

„K imovitemu soprogu, ki se je ravnokar poročil s slovito lepoticco, stopi nekega krasnega dne neznanec in reče: Vi, predragi zakonski mož, vaša žena ima pod pasom na levi strani črno znamenje, veliko kakor grah. Koliko mi daste, da molčim?“

Lovran je hotel nadaljevati. Gledal je samozavestno po obrazih in čutil v sebi ponos, ker si je izmislil tako rafinirano naključje. Toda adjunkt ga je prekinil.

„Tvoja napaka je ta,“ je dejal, „da premalo čitaš. Tega ti nisem rekel že enkrat, ampak večkrat. Vidiš, o takem znamenju je pisal že Shakespeare. In tudi neki Rus . . . no, imena se ta hip ne domislim.“

Lovrana so izpreletele barve. Bil je človek, ki naenkrat skipi. V obraz je zardel, gledal je pod mizo in si gladil levo stran temnih brk. Dvignil je glavo in rekel:

„To se vendar pripeti večkrat v življenju, da vedo nepoklicani ljudje, kje ima ta ali ona dama kako znamenje. Daj sem uho, Tone!“

Adjunkt se je nagnil k njemu in Lovran je dodal tiše, vendar tako, da je čulo vse omizje:

„Tvoja žena ima tako znamenje pod levo pazduho.“

Mož se je zasmel, gospa je zardela in gospoda kolega sta pogledovala Lovrana, ženo in moža. Utihnili so vsi in zabava je običala kakor voz, ki so mu odpovedali konji. Adjunkt je poznal prijatelja. Vedel je, da je muhast človek, silno občutljiv, kar se tiče zlasti njegove umetniške časti, in tudi sicer razvajan in razdražljiv. Besede človeka, ki govori z njim, vedno pretehtuje in presoja. Premišlja sproti, ali tiči v tej, ali tiči v oni drobci žaljenja. In maščuje se, kakor se more hipoma. Ne plaši se izmišljotine ali neresnice.

Ko sta se vračala z ženo domov, sta oba molčala. In doma sta govorila tudi po sili. Besede in stavki se niso tikali tega, o čemur sta mislila. Ona je vprašala nekaj o klavirju. Kdo zdaj misli na klavir? On je omenil neko nezatno izpremembo v svoji magistratni službi.

Spala sta vsak v svoji sobi. Žena je bila že odšla in zaprla za seboj vrata. Slišal je, kako šumi obleka, ki jo odlaga. Sedel je na stolu tik postelje in sezuval čevlje. Z enim je bil gotov, potegnil ga je z noge in spustil na tla. Drugega se ni še dotaknil. Naenkrat se je zamislil in gledal v prazno steno in v temno okno. Njegova gospa je imela posebnosti. Hotela je sobo zase zato ker jo ženira, če kdo blizu nje ponoči diha. Ne more zaspati in muči se lahko vso noč. In sramežljiva je na poseben način. Tudi pred lastnim možem jo je sram. Sklicuje se na dostojnost in na moralo, ki mora stolovati tudi med oženjenimi. Kaj on ve o njenih znamenjih? Ali je kje katero, ali ni sploh nobenega nikjer? In kje

bi vedel, ali tiči pod njeno levo pazduho res tista usodepolna pika, ali je ni!

Adjunkt je prekrizal levo sezuto nogo preko desne obute in premišlja. Ta njegov zakon je prehodno stanje, ki šele pelje v prave odnošaje moža do žene in obratno in ki je zlasti mučno zato, ker ne kaže, da bi se povspelo kdaj više, kakor je priromalo. Ona — soproga — čuva svoje belo telesce kakor skop kmetič svojo posest. Zdaj je legla, ker so se peresa v postelji na glas udala. Ugasila je že luč, leži v temi in gleda in posluša. Ta tema je tako gosta, da vidiš, če si zraven, komaj silhueto njene glave. Tisto, kar je še temnejše od nje, so črni lasje, ki leže po blazini.

To, vse to, premišlja adjunkt, mora biti drugače. V svoji ljubezni je predober in trpi od njene strani mnoge kršitve pravic, ki mu gredo po sleherni postavi. On se ne zna upirati, on ne more pred njo zavzemati odločnega stališča. In ta njegova napaka ga je privedla zdaj na jako kočljivo mesto. Prijatelj njegovega omizja raznaša skrivnost, o kateri on, ki je prvi v tem slučaju za velikim Bogom, ne ve, ali je šala, ali je strašna resnica. Ona je zraven v sobi, leži in gleda v temino, on sedi za steno in strmi v mračno okno. Tako blizo je vse in tako daleč je, a ne preostaja drugega kakor vznemirjati se in biti nesrečnemu.

Priznava si, da žive po svetu in tudi med nami še čudne ženske. Kuštravi ljudje, drugim neenaki, nenavadni po svojih življenjskih navadah, mnoge zanimajo in privlačijo. Znan mu je slikar, nezanimiv, čokat, brez brk, skoro brez zob in oženjen, v katerega se je zaljubila mlada in lepa gospodična. Ravno to, kar je bilo drugim zoperno, je bila zanjo prava naslada. Mnogim se tudi dozdeva, da so ljudje, ki se bavijo z umetnostjo, nekaj več od drugih. Vidijo v njih skrivnostne, finejše in čustveneje in — kar je glavno — zagonetnejše duše, kakor jih nosijo drugi, mnogokrat boljši in vrednejši ljudje. In ta nimbus, ki ga plete krog njih pisava listov, ta njihov priimek, ki dobi peroti in leta nad krajino in nad krajinami in včasih nad morjem in nad svetovi, je čar za mnogo žensko uho. Zakaj tudi sama želi, da se govori o njej, da je vsaj znanka tistega, ki je slaven.

Pozno je že in adjunkt še vedno sedi in križa nogi. Na zastoru se pozna, da je posijala zunaj luna. Po ulici je tiho in mirno in ni čuti

več korakov. Mesto je zaspalo, tudi žena je zadremala. Rahlo, brez besed, ne da bi se spomnila nanj, se je umirila.

Kdaj človek ume človeka, kdaj ga spozna, kdaj prodre tako v njegovo dušo, da bi lahko prisegel na prijateljstvo misli, ki se pleto o njem v tovariševi duši! In kdaj in kako naj spozna žensko in kdaj in kako naj bo prepričan, da gori v njenem srcu zanj le ljubezen in da ni prostora za misel, ki bi švignila mimo nje v svet in jo žalila in sramotila! Ta nežna bitja belih in prosojnih kožic, velikih in svetlih oči kakor modre in črne rože, vsa ta igračkasta umetnost majke narave naj bi bila zanesljiva tudi v čustvih, tudi v mislih, tudi v zvestobi, ki jo je obljubila močnejšemu in zanesljivejšemu moškemu bitju! In še tam, kjer je potrošila natura toliko truda za lepo obliko, za očarujočo zunanost, kako lahko mogoče je, da je notranost zanemarjena, nezanesljiva, odvisna od stoterih in tisočernih slučajev, ki jih nosi življenje!

Adjunkt še sedi in misli, a ura se sproži in bije. Že je enajst in sence po sobi so plašne in sumljive.

II.

V pisarno je prišel jako izmučen, ker je zaspal šele proti jutru. V sanjah so ga mučile prikazni, ki so ga hotele zadušiti. Nad njegovo glavo je priplavalo znamenje, majhno kakor proso, temnordečkaste barve in z eno samo črno in kratko brčico v sredi. Kmalu se je prikazalo drugo znamenje, podolgovato, podobno ječmenu, popolnoma črno in brez brčice. Od stropa dol je priplavalo tretje znamenje. Bilo je popolnoma svetlordeče barve, veliko kakor konoplja, okroglo in z dvema kodrastima brčicama na sredi. Nabralo se jih je mnogo in vsa ta znamenja so se združila v strašno točko adjunktovega življenja. Padla so nanj kakor črna in nenavadno težka plahta. Dušilo ga je in v sanjah je zaječal in se prebudil. Takrat je videl, da plava nad njegovimi očmi samo eno znamenje, belo in podolgovato kakor riževo zrno, z eno tenko, dolgo in prosojno brčico v sredi. Zamahnil je za njim kakor za mušico, ali ni ga prepodil. Plavalo je še tudi naprej na istem mestu.

Suknjo je obesil na klin in po korakih se mu je poznalo, kako je truden. Noge je privzdigoval nerodno in vlačil stopala za sabo. V obraz je bil bled, oči so se mu udrle, uhlji odstopili.

H. Siemiradski: Rimljanke pri vodnjaku.

Sluga mu je prinesel kopo aktov, in reveži, ki so bili v njegovi uradni oskrbi, so prihajali. Ženska, ki se je držala v dve gube in jokala že po prvih besedah, je rekla:

„Moja hči, gospod, ni vstala že devet let iz postelje.“

On je mislil med tem z mrzličnim nemiro na svojo ženo in na Lovrana.

„Moja hči moli in vedno moli, da bi jo Bog poklical k sebi, ali, gospod, ne zamerite, kakor bi ne bilo Boga...“

Zgristi v sebi, misli adjunkt, te dražljive novosti ni mogoče. Še je premlad, še preveč temperamenta je v njem. Treba pa je ozdraviti na katerikoli način si že bodi sebe samega. Če bi pokazal svojo ljubosumnost ženi, bi se ponižal in osmešil. Ona zna zasmehovati in pomilovati z očmi in to je njega, njenega moža, nevredno. Tudi ženskam prestane biti kaj do tega, o čemur se za trdno prepričajo, da imajo. Ljubezem, ki se meče za človekom, je istinita in globoka, ali v krivičnem našem življenju nima cene. In če izgovori predse besede, ki bi jih moral reči ženi doma, začuti naenkrat kočljivost situacije, svoj težki in otročji položaj. Izmisli si stavek in ga ponavlja odlomkoma v mislih. Giblje tudi ustne in izreče rahlo:

„Oprosti, prosim te, pokaži mi!“

In ženska, sključena in stara, ki stoji pred njim in razlaga svojo nesrečo, prestane, pomisli in pravi:

„Z mano pojdite, gospod, pa boste videli, kako je vse res in kako je še huje, kakor pripovedujem!“

Adjunkt dvigne glavo, kakor bi se prebudil, nakaže par kron in odslovi starko.

Prihaja mu na misel mnogo nerazrešenega, kar je bil že pozabil in kar se mu zdi zdaj bolj sumljivo nego kdajkoli. Domisli se, kako je želela nekoč žena, da se umakneta neznanemu moškemu, ki je šel po ulici naravnost proti njima. Mnogokrat doleti človeka dogodek tako iznenada, kakor bi si ne mogla izmisliti najživahnejša domišljija. Nekaj završi okoli njega in odšumi in že je doživel toliko, kolikor ne prej v silnem razdobju let. In lepe ženske, te žive zagonetke, ki se jih opleta življenje od desne in leve, koliko nenadnega, koliko nepričakovanega dožive, o čemur niso niti utegnile premišljati, ali je pravo ali ni, ali ima posledice, ki se bodo vleklo dolgo za dogodkom, ali jih nima. A kako raz-

lično je to, če doživi isto ženska kakor moški. Trave ne končaš, če stopiš nanjo, ali če umažeš roži le en list, je že uničena.

Adjunkt zasluti za sabo nekaj kakor senco. To je tista velika, usodna senca, popisana v mnogih romanih. Padla je med njega in njegovo ženo, in dokler je ne odstrani, se ne more vrniti v tisto življenje in razmerje, v katerem je prej živel. In da reši sebe samega neprijetnega grizenja misli in da reši njo, če morda ni ničesar kriva, mora storiti tisto, kar bi utegnilo temni položaj razjasniti. Premišljati prične o tem, da bi stopil do prijatelja Lovrana in zvedel iz njegovih ust vso resnico. Če je mož, zakaj bi ne povedal možu, ki zna zapreti vase bol in užaljenost? Veliki ljudje morejo tudi govoriti o svojih najslabših straneh, razkrijejo brez strahu svoje največje slabosti. Česa vsega že ni razkril možat človek možatemu tovarišu!

Približa se poldne in adjunkt gre k svojemu znancu. Ljudi, ki hite po ulicah in trgih ob njegovi desni in levi, ne vidi. Prezre svojega debelega šefa, ki ga je došel in ga pušča zdaj za seboj z njegovo težko sapo. Zavije v vežo, hiti kvišku po stopnicah in potrka na vrata. In še predno sliši odgovor, jih odpre.

Na zofi sedi gospa, znana gospa, in je vsa zardela. Prijatelj Lovran čepi za vrati ob knjižni omari in sega med knjige. Gospa se smehlja in se poslovi, a tovariš skoči pokoncu in zapira za njo uslužno vrata. Zdaj sta sama in pogledata si iskro v oči.

Ta ne bo pravi, si misli adjunkt. Može se mučijo po pisarnah, a on sprejema njihove so-proge. Sumljiv je, težko je verjeti njegovi besedi, če tudi nanjo priseže.

Lovran pravi:

„Zakaj pa nisi trkal? Sicer: meni ni nič. Njej je nerodno.“

In on misli še huje o njem. Ni mu do tega, da trpe sramoto tisti in tiste, ki jih je zvalil v svojo mrežo, in zato mu je treba še manj, še mnogo manj verjeti. Manjka mu pravega družabnega takta, tistega rešpeкта in tiste prizanesljivosti, ki jo mora imeti naradni človek do svojega bližnjega tudi tedaj, kadar mu dela škodo in krivico.

„Molči,“ veli Lovran, „sicer se še sam zapleteš v to nerodno zadevo!“

„Zapleten sem,“ reče adjunkt z žalostnim naglasom. „Vidim pa, da imam posla z brezobzirnim človekom, in to mi ni prav. Nekaj laži je

včasih prijetno, a ti v svoji brezobzirnosti niti laži nisi zmožen. Ne znaš prizadetemu prizanesti in nočem govoriti s teboj.“

Lovran ne razume in pravi:

„Ti govoriš, kakor jaz pišem, kadar nimam kaj napisati, a potrebujem denar. Približaj se iz svojih modrijanskih megla meni, navadnemu in preprostemu zemljanu.“

A adjunkt premišlja.

„Reci,“ ga vzpodbuja tovariš, a on še dalje premišlja. In oglasi se naposled s strašnim naporom. Besede se mu krhajo in zaletujejo, visoko čelo mu oblije pot in zdi se, da so se male brčice nenadoma žalostno povesele.

„Kako ti veš o znamenju, ki ga ima moja žena pod levo pazduho?“

Lovran se zasmije in zasuka na levi peti. Obrne se nazaj k tovarišu in vpraša veselo:

„Ali ga nima res?!“

Gospod adjunkt se sramuje, ker tega sam ne ve. Gleda v tla in silno mu je mučno. Ko stoji v veži, ko gre po stopnicah, se ne ve domisliti, kdaj je zaprl za seboj vrata in kdaj je prestopil prag. In ko hodi že dolgo po ulici, vidi, da nosi klobuk še vedno v roki, dasi ga peče solnce na teme in senca.

Doma ga žena prijazno sprejme, a v njem se trese duša. Glas mu je hrapav, lomi se mu zaporedoma, da si odkašlja in pritiska robec na usta. In žena ga ne vpraša po vzroku, temveč misli in ga razrešuje sama.

Adjunkt je kakor avtomat. Ne čuti jedi, ne čuti njenega okusa in tudi pije, ne da bi bil

žejen. Odide naglo v kavarno, lista po časopisih, strmi dolgo v isto stran in vidi samo množico črk, ki se zvrčajo pred njegovimi očmi na kup in se zopet redčijo in izgublajo nekam za robove. V glavi mu brni, kakor bi imel sredi možgan napeto struno, ki bi zvenela brez prestanka v nekem vročem zadušljivem vetru. Napoti se na izprehod in spotoma se opravičuje sam sebi.

„Mlad sem še, mlad,“ mrmra, „to je tisto!“

In ko pride proti mraku domov, ga presune ženin smeh. Ona se zasmije na glas, ona se smeje vedno huje in krčeviteje. Pade po zofi in skrije obraz v blazinah.

Adjunkt stoji sredi sobe bled in prepaden. Mišice v obrazu mu trepečejo, poloteva se ga divja jeza.

Žena si opomore in reče s tihim glasom:

„Vse vem! Tvoji tovariši so mi povedali.“

In zopet se smeje.

III.

Drugo jutro sije lep pomladanski dan. — Solnce sveti po ulicah in ljudje so živahni in sveži. Tudi gospod adjunkt zamahuje s svojo palico, kakor že dolgo ne. Gleda na desno, gleda na levo in si žvižga. Njegovi koraki so lahki in prožni, po stopnicah urada steče kvišku in spotoma se pošali z debelim slugo. Siromake, ki so čakali nanj, sprejema z veseljem in jim nakazuje cesarske podpore.

E, ve on zdaj dobro, da njegova žena nima znamenja . . .

Porcelan.

Vsa bela se leskeče na komodi,
bolj bela še od srebra mesečine,
ki sanje je razpredlo vsepovsodi
in vjelo se v sijaju krinoline.

Glavico z vonjajočo je frizuro
sklonila k prsim, ki na njih debtijo
vijolice — spomin na sladko uro
tam v parku, kjer jasmimi se belijo.

V naročju božajo pabljačo prsti —
vsa mehka kakor ustnic je žarenje;
na njej je vpisano v predrobni vrsti
soneta plameneče hrepenenje.

Vojeslav Molé.

Lanska tekmeča za Noblovo književno nagrado.

Spisal dr. Janko Lokar.

Število Roseggerjevih del je veliko. Zbrana obsegajo štirideset lepih zvezkov. Vrhutega spada Rosegger med tiste redke pesnike, ki so si ohranili ustvarjajočo silo do najvišje starosti. Piše namreč še vedno in izdaja ali posamezne knjige, ali pa polni s svojimi spisi lastni list „Heimgarten“. Tega si je ustanovil, da bi vplival z njim trajno v moraličnem in vzgojnem zmislu na svoje sodobnike. Pot, ki jo naj bi hodil list, je označil sam v njem z besedami: „Vzemi življenje iz srca naroda — pisano, resno, radostno, razposajeno-veselo, od bolečin okrvavljeno, v blaženosti vriskajoče življenje — in ga podaj na listih zopet narodu! Ne vprašaj najprej ljudi, kaj hočejo, daj jim, kar imaš, kajti vse imaš, ker moreš črpati iz vrelca narave! Narava jim je potrebna v današnjem času. Spomni jih nato, da pozabljajo preproste, lepe šege svojih prednikov; spomni jih nato, da pozabljajo naravne pojme prava in pravičnosti; spomni jih nato, da pozabljajo moč domačnosti, blagoslov družine in krepko zadovoljitev dela! Njihove oči so oslepljene od leska in bleska mestne krasote, njihovo srce je vznemirjeno od modne strasti, poželenja in stremljivosti, njihovo jedro se izgublja v plitvosti vsakdanjih prepričanj; njihova kri postaja žolč in strup. Povej jim, da živi gozdna narava, spomni jih vonja zemeljske grude, rose travnika . . . vžgi v njih ljubezen do rajskolepe domovine . . .! Ne boj se knezov in vojakov, duhovnikov in učenjakov, bogatinov in sodrge, povej jim resnico, kakor je v tebi . . .! Poštenost v vsakem času bodi tvoje geslo!“ (Heimgarten 1886)

Naslov lista je razložil tako-le: „Heimgarten imenujejo v raznih alpskih krajih ono hišo na vasi, kjer se shajajo zvečer k malim ročnim delom in družabnemu življenju, kjer se zbirajo duševno najbolj gibčni, najbolj izkušeni, pripovedovanja in opisovanja veseleči se vaščani — kjer se zbirajo ljudje, ki imajo svetno in živ-

ljenjsko modrost ali bi jo vsaj radi imeli, h kratkočasni, pobudni in poučni zabavi. V Heimgartnu pripovedujejo povesti, pripovedke, pravljice, tragične in vesele dogodke iz življenja ter pojejo pesmi in balade; kar na prosto roko delajo pesmi, se zabavajo z burkami in s šalami ali pa presoajajo vaški modrijani dnevne pripetljaje in važne dogodke. Zabava v Heimgartnu jasni, bistri in bogati duh — okrepuje, ogreva in plemeniti srce“ (Heimgarten 1876).

Naslov je torej povzel po tirolskih šegah. Prvi zvezek je izšel 1. oktobra 1876. Od tega dne je Rosegger listu najvernejši sotrudnik.¹⁾ Izmed vseh njegovih del čitajo pri nas najbolj sledeča: Als ich noch der Waldbauernbub war; Ernst und heiter und so weiter; Das Ewige Licht; Der Gottsucher; Heidepeters Gabriel; Peter Mayr, der Wirt an der Mahr; Die Schriften des Waldschulmeisters; Spaziergänge in der Heimat; Waldheimat; Weltgift. Pri nas ga čitamo v izvorniku in ne mislimo na prestave. Prestavljali so ga doslej izmed vseh Slovanov najbolj Čehi, ki so ravno pri prestavljanju iz tujih jezikov čudovito marljivi. Praško „Narodno gledališče“ na pr. uprizarja takoj po izidu najnovejše nemške in francoske drame in skladbe. Razen tega imajo Čehi veliko število knjigotrških podjetij, ki podajajo svojim odjemalcem najnovejše književne proizvode raznih jezikov v dobrih prestavah. Razen „Světove knihovne“, katero primerjamo lahko z Reklamovo občno knjižnico, je na Češkem še vse polno podobnih knjižnic, tako da se moramo pravzaprav čuditi, kako da izhajajo druga poleg druge. Ta podjetja so se lotila tudi Roseggerja. Olga FASTER n. pr. je prestavila Roseggerjevo ljudsko igro „Am Tage des Gerichtes“, ki so jo igrali na mnogih čeških odrih. „Mein Himmelreich“ (Bekanntnisse, Geständnisse und

¹⁾ Izdajatelj „Heimgartna“ je od jeseni 1. 1910. Roseggerjev sin Hans.

Erfahrungen aus dem religiösen Leben) je prevel publicist Karel Velemínský l. 1905. v zbirki: „Otázky a názory“. L. 1908. je pa izšla v zbirki „Oseni“ „Peščica pripovesti iz spisov P. K. Roseggerja“ v prevodu učitelja Konrada Pospišila, nenavadno navdušenega čestilca Roseggerjeve muze. Tudi Francozi s svojim zelo razvitim okusom imajo nekaj prestav Roseggerja. Tako n. pr. je predstavila E. Herrmann njegovo „Waldheimat“ na francoščino, A. Vuilliod, docteur ès lettres agrégé de l' université, pa je podal o Roseggerju študijo, ki se lahko kosa z vsemi nemškimi in so jo Nemci že tudi priredili zase (L. Staackmann 1913; prireditelj dr. Moritz Necker). Malo delo o Roseggerju je izdal v francoščini poleg drugih tudi M.-St. Morard pod naslovom: „Pierre Rosegger. Esquisse littéraire et religieuse“ (Freiburg 1910).

Razširjenost Roseggerjevih spisov temelji deloma na izvrstni reklamni njegovih založnikov, n. pr. Hartlebna, množica njegovih del pa na okolnosti, da podaje Rosegger isto snov po dvakrat, trikrat, seveda v nekoliko predelani ali pa popolnjeni obliki. L. 1870. n. pr. je izdal „Sittenbilder aus dem steirischen Oberlande“; isto snov je podal pet let pozneje pomnoženo in predelano pod naslovom „Das Volksleben in Steiermark“. Piše pa Rosegger o vsem mogočem. Tako n. pr. je napisal letos za vuzamsko dunajsko „Zeit“ namišljen pogovor med župnikom in njegovim škofom, ki si ga pripovedujejo po naših krčmah, kadar jim poide dovtip. Škof je prišel baje nadzirat župnika in je našel v njegovi spalnici tik drugo ob drugi stoječi, le z desko predeljeni postelji. Začuden je vprašal župnika, čemu ima omenjeni postelji. Ravnodušno mu je odgovoril župnik: „Na eni spim jaz, na drugi moja kuharica.“ „Kaj pa, če pride nad vaju poželjenje?“ je zahropel škof. „Desko potegniva dol,“ mu je odvrnil župnik z isto mirnostjo kot prej.

Da take stvari ne sodijo v spise resnega pisatelja, ampak kvečjemu kakega brbljača, je gotovo.

Pri vseh svojih spisih korenini Rosegger v rodni zemlji. V „Spaziergänge in der Heimat“ pravi sam, da klije njegova največja sila in njegovo mojstrstvo iz domače zemlje. Priroda ter življenje in mišljenje planincev tvorita v glavnem njegovo snov. Kot otrok se je že čutil del narave in še v poznih letih opisuje prirodo deloma z isto ganljivo naivnostjo, s katero jo je gledal kot

pastir. V mladih letih je strme zrl na zvezdnato nebo in v poznejših piše o zvezdah, da gledajo kot božje oči na nas. Nebo mu je božja hiša, v kateri prižigajo angeli luči. Kakor mu je pravila majka, tako nam pripoveduje z mamljivo preprostostjo, da ima vsak človek svojo zvezdo, ki je zvezda njegove sreče ali nesreče. Kadar umrje, pade njegova zvezda z neba. Solnčni vzhod na pr. nam opisuje tako-le: „Tu so naenkrat pordele vse moje krave, rdeča je bila resa, ki so jo mulile, rdeči so bili kamni in rdeče so bile moje platnene hlače. Naenkrat pa je zažarel na robu gorovja majhen ogenj, kakor si ga radi zažigajo pastirji, če hočejo peči krompir. Toda ogenj se je razširil na desno in levo in je rasel kvišku; moral je biti požar, morda so gorele tam daleč vse planinske kočice? Pa požar se je vzdignil čudovito pravilno in prikazala se je velikanska ognjena plošča — solnce. Hipoma smo imeli — moje krave, kamenje in jaz dolgo senco. Moja je bila tako dolga, da bi bila lahko trgala s svojimi prsti volno belorumenkastih kep oblakov na nebu, ako bi bila vstala s tal“ (Waldheimat). Enako živo gleda gozd. „Z mojega okna, tja proti vzhodu, vidim planoto, na kateri stoji gozd sam. Ob jasnih dneh se vidijo na skrajnem ozadju modre gore, sicer se pa izgublja moj gozd v modrino in neskončnost. Tuintam se vzdigajo iz prejšnjih stoletij nad mlajšim drevjem grčava, robasta debela kakor kupole ali zvoniki v mestu“ (Allerhand Leute). A ne samo gozd, ampak vse, kar se v njem vidi, čuje ali o njem pripoveduje, sploh vsa narava živi in diha pri Roseggerju čudovito življenje. Na neskončnem nebeškem svodu ne vidi belih, rdečih ali temnih oblakov, ampak „grozne živali, ki so stale nepremično, pa se vendar plazile, se pretegovale in širile ter iztegovale roke in noge, ki so se izpreminjale v repe, telesa in peruti“ ali pa „se je izpremenilo vse v svetlo mesto z zlatimi stolpi, kupolami in pomoli.“ Drugič zopet so „stali na nebu grozoviti orjaki z zlato obrobljenimi plašči, z grčavimi udi in velikanskimi glavami ter vihteli roke in iztezali prste po solncu“ (Waldheimat).

Tako se igra njegova domišljija in oživlja najnavadnejše črtice, obenem pa Rosegger mojstrsko menjuje omenjeno igro z realističnim opazovanjem narave, katero menjanje ga dela zanimivega. Naenkrat na pr. imenuje ob gorskem jezeru rastoče smreke „sršaste obrvi vodnega očesa“ ali se mu zdi visoko na gori samotno

stoječa hišica „bradavičica na visokem čelu“ ali „mu liže solnce roso, kot bi bila sladkor“.

Enako fino opazuje živali in rastline, ki pri njem žive. Tako ima vol „velike, globoko črne oči . . . gobec, na katerem stoje vedno kot znak zdravja kapljice . . . njegovi rogovi so debeli in nekoliko naprej in navzgor zavihani, sivi in srhi pri korenini, črni in gladki na koncih“ (Waldheimat). Metulja, frfotajočega od cvetke do cvetke, primerja s „snežnobelim, velikim cvetom, ki pripihlja,“ povsod pa vidi neko podobnost med prikaznimi v naravi in življenjem ljudi. Iz nasprotstva med vsemogočnimi elementi in slabostjo ljudi izvira vsa tragika Roseggerjevih spisov, ki dosega svoj vrhunec v tiho, samotno in brezčutno stoječih gorah. Njihove omotične pečine in zevajoči prepadi so tako živo narisani, da veje iz njih strah, ki navdaja ob njih plazečega se junaka. Tirolske gore imajo tako nevarne tokave in so teske, da čutiš iz njihovega opisa, da hranijo v sebi smrt za sovražnika dežele. In res sklenejo brambovci domovine, da pokončajo v njih s skalnimi plazi sovražne čete (Peter Mayr). Pokrajina in duševno razpoloženje sta pri Roseggerju vedno v tako tesni zvezi, da ima opis prve le namen, pripravljati pripovedovani dogodek. Ni je pri njem črtice, v kateri bi ne bila alpska pokrajina vsaj načrtana. Prizorišče vseh Roseggerjevih del je narava; v njej se igra pri njem drama življenja, a na njej sami slavi npravno moč ter mir in zdravje podeljujočo silo.

V naravi, oziroma v domači zemlji korenini Rosegger tako globoko, da je pravzaprav prvi pisatelj, ki je opisal štajersko narodno življenje in povzdignil štajersko narodopisje. V tem oziru delimo lahko njegove spise v tri dele: v take z vrednostjo narodopisnega gradiva, s stvarno narodopisno vrednostjo in s pesniško vrednostjo. Vendar bi se pa motil, kdor bi mislil, da leži potemtakem njegov pomen v njegovih pesnitvah v narečju. Tudi z najboljšimi (Stoansteirisch 1885) se ne more kosati z ljubkostjo Stielerja, s silo Kobella ali izvirnostjo Stelzhamerja. Vsebina in oblika nista nikdar v pravi zvezi, temveč prekipava povsod vsebina. Kjer se drži čisto ljudskega načina izražanja, tam se mu posreči res kak bisser. Tak je n. pr. povsod znana pesem „Därf ih s Dirndl liabn?“, ki se glasi:

Ih bin jüngst verwichn
hin zan Pforra gschlichn:

„Därf ih s Dirndl liabn?“

„Untasteh dih nit, ba meina Seel,
wonest as Dirndl liabst, so kimst in d Höll!“

Bin ih vull Valonga
zu da Muada gonga:

„Därf ih s Dirndl liabn?“

„O mein liaba Schotz, es is noch zfrua,
noch funfzehn Jahrln erst, mein liaba Bua!“

Woar in grossn Nöthn,
hon ih n Votan betn:

„Därf ih s Dirndl liabn?“

„Duners Schlangl!“ schreit er in sein Zurn,
„willst mein Steckn kostn, konst es thuan!“

Wos is onzufonga?

Bin zan Herrgott gonga:

„Därf ih s Dirndl liabn?“

„Ei jo freili,“ sogt er und hot glocht,

„wegn an Büaberl hon ih 's Dirndl gmocht!“

Vsled nedavno umrlega Koschata skladbe je ponarodnela ta čedna pesmica skoro ravno tako kot Schefflova: „Behüt' dich Gott, es wär' so schön gewesen — behüt' dich Gott, es hat nicht sollen sein“ vsled Nesslerjeve kompozicije. Ugaja nam predvsem zaradi zdrave, zelo ljubko izražene misli. Anzengruber jo je porabil v nam znanem „Kirchfeldskem župniku“ kot vložek. Enako s preprostostjo očarajočih dijalektnih pesmi ima Rosegger še nekaj, ostale pa nimajo v nobenem oziru posebne vrednosti. Še slabše so njegove pesmi v književnem jeziku, ki imajo že v obliki polno hib. V tem so si vsi kritiki edini že izza Anzengruberjevih časov, ki je pisal Roseggerju glede teh pesmi: „Vem, da ste blažen, če Vam pohvali kdo kako visokonemško pesem.“ Gotovo bi ne bilo toliko blaženosti in sreče, če bi bilo več prilike, oziroma vzroka zanjo!

Kot lirika ne moremo torej prištevati Roseggerja med velike pesnike, še manj kot dramatika. Njegovo edino dramatično delo, že omejneno ljudsko štiridejanko „Am Tage des Gerichts“, so uprizorili v Gradcu prvokrat 8. nov. 1890. Edino pravim zato, ker malih stvari, kakor „Das Mirakelkreuz“, „Verliabte Leut'“ in enodejanke „Komödianten“, spisane za dve osebi v štajerskem narečju, ne moremo upoštevati, ker niso niti dialogizirane novele, kakor je imenovana štiridejanka.

Vsebino igrokaza „Na sodnji dan“ tvori eden izmed onih tragičnih konfliktov, ki nastajajo med gozdarji in lovskimi tatovi in jih je izrabil Rosegger v svojih povestih na različni način. Prvo dejanje nas vodi visoko v gozd. Vrhovi gor žare v jutranjem solncu. Na drevesu, izruvanem od viharja, čepi mlād mož v štajerski noši, Strassl-Toni, ki govori sam s seboj, očitno razburjen od neke misli. Ta monolog tvori ekspozicijo igre in nam pokaže stisko in mišljenje glavne osebe igre. Mimo pride nekaj oseb, ki pa služijo le za ilustracijo pozorišča, nato nastopi oseba, s katero trči Strassl-Toni skupaj. To je nadgozdar Ferdinand, katerega spremlja njegova žena. Mož je despotična narava, predvsem uradnik brez ozirov in usmiljenja. Strassl-Toni se skriva pred njim, a gozdarga zapazi in zahteva njegovo puško. Zahtevo podpre s tem, da nameri na tatinskega lovca, ta pa je urnejši in podre gozdarja s svojo kroglo. Na strel prilete vsi oni reveži, ki so šli prej vprek odra, in očitajo Tonetu umor, katerega očitka se ta zaman brani. Drugo dejanje se vrši na sodnji dan obravnave. Strassl-Toni sedi sredi zakrknjenih hudodelcev, od katerih se razlikuje že po svojem govorjenju. To izpričuje, da nimamo pred seboj navadnega izprijenca. Sočutje z njim vstaja v naši duši. Na zunaj se ne pomakne dejanje niti za korak naprej. Ko se vzdigne zastor za tretji akt, zagledamo pred seboj cesto, na njeni desni razpalo kočo, na levi pa križ s klečalom. Mimo gredo oni ljudje, ki so očitali Tonetu v gozdu umor. Z veseljem gredo na sodišče, da bi pričali zoper svojega bližnjega. Črno oblečena žena, gozdarjeva soproga Marta, gre za njimi. Tudi njo pelje pot v mesto, kamor so jo poklicali sodniki. Pred križem obstoji, poklekne in moli. Iz kočice pride otrok s svojo materjo, morilčevo ženo. Med njo in Marto se razplete razgovor. Tonetova žena ne sluti, s kom govori, toži o nesreči svojega moža, v čigar nedolžnost verjame, in ga hvali. Njene besede ganejo Marto. Gledalec že sluti, da se pripravlja preobrat. V četrtem dejanju zaslišuje sodnik priče. Državni pravdnik in zagovornik sta že govorila, ko nastopi Marta, da bi potrdila, da spozna v Tonetu morilca svojega moža. A ona molči. Na vprašanje, ali bi ga obsodila, odkima z glavo. Ta velikodušnost prime Toneta tako, da prizna umor, dasi ga je doslej trdovratno tajil. Obširno pripoveduje svoje dejanje, iz česar dobi sodišče vtis,

da je delal v silobranu, ljudje pa, da je moralno nedolžen. In ta zavest sprijazni Toneta s svetom. Sovraštvu je kljuboval, ljubezen Marte pa ga je premagala...

V tehničnem oziru je igra polna napak in kritika jo je tako zdelala, da je minilo Roseggerja veselje do odra.

Pač pa se nam odkriva Roseggerjeva pisateljska sila v čudoviti meri na pripovednem polju. Skoro bi rekel, da je nedosegljiv pripovednik, kar se tiče neumetne umetnosti. Pripoveduje namreč silovito preprosto. Navaden stavek za stavkom, sličica za sličico, razpoloženje za razpoloženjem, povsod pa neverjetna nazornost. Tudi tam, kjer ne pripoveduje tega, kar je doživel, ampak samo namišljeno, imaš občutek, kakor da je pesnik vse sam doživel. Zgradba je dobra seveda samo tam, kjer ne zahteva snov krepke kompozicije, pri večjih delih pa kviri dobri vtis. Za taka ne zadostuje pesnikova moč. Naj so tudi prva poglavja dobra (Peter Mayr), v poznejših se razblini pripoved, postane nejasna in razpade v posamezne slike (Heidepeters Gabriel). Posamezne dele veže samo še vodilna misel. Pripoveduje pa Rosegger na široko kot preprost človek in ne stremi nikjer za tem, da bi vzbudil napetost, ampak hoče le naše srce ogreti. On ne piše torej romanov in novel v strogem zmislu besede, ampak povesti s počasnim razvojem dejanja, katero prekine večkrat s premišljevanji, opisi in orisi. Zato ljubi obliko dnevnika (Die Schriften des Waldschulmeisters; Das Ewige Licht) ali pisem (Erdsegen). Navadno nam pove najprej čas in kraj, potem pa nastopijo osebe, katere spremlja na malem delu njihove življenjske poti. Kratko premišljevanje zaključí pripoved. Globoke psihologije ne pozna. Njemu gre predvsem za neizčrpljivo igro medsebojnega razmerja med ljudmi, tako med fantom in dekletom, med starimi in mladimi, bogatimi in revnimi, pobožnimi in nevernimi, gre mu za čudovito logiko človeške usode. Vendar mu vzrastejo tudi iz tega pripovedovanja dogodljajev včasih posamezne osebe tipične vrednosti ali pa nastanejo neke vrste monografije posameznih idealistov. Tako je postala v Roseggerju ljudska tradicija osebna umetnost.

Rosegger je izšel iz kmečkega stanu. Ta pozna samo dve vprašanji: svoje lastno socialno in pa versko. Obe se vedno in vedno ponavljata v Roseggerjevih spisih in tvorita jedro njegove

snovi. Na tej ima Rosegger svoje veselje. Če je ni sam doživel, jo pa doživlja v svojih osebah. Malokateri pisatelj črpa tako iz svojega spomina kakor Rosegger. Štajerski kmet, ki ga pozna natančno, je skoro izključno njegov junak. Nobena poteza njegovega bistva mu ni ostala prikrita in z veliko ljubeznijo nam slika životarjenje svojih rojakov. Pa kljub nadlogam so ti njegovi ljudje le redkokdaj žalostni. Žarki veselja ne zatemne nikdar v njihovih srcih. Njegovi pastirji n. pr. vriskajo neprestano. Ako mu posebno ugaja kaka oseba, jo rad idealizira. Pogosto govori o ljubezni, o domovini, tuintam o problemih vzgoje in umetnosti, a najrajši se peča s kmečkim stanom in z njegovim bojem z novimi razmerami. Marsikateri njegov kmet pade v boju za domačijo, kakor je padel Roseggerjev oče, medtem ko prodajajo ostali svoja posestva in zapuščajo domovino, zastrupljeni od sveta. Strup sveta, Roseggerju zelo priljubljena beseda, so senčne strani vedno bolj prodirajoče mestne kulture. Ta pri naša s seboj razpad in smrt. Kraji, prej polni krepkih, delavnih in srečnih ljudi, postajajo izgubljena pustinja. „Kje je ljudstvo z močnim, veselim srcem?“ kliče Rosegger, tožeč v predgovoru svojih „Idil propadajočega sveta“: „Kje je življenje, ki je vzdržalo stoletja ravnovesje med prvotno naravo in človeško civilizacijo? Dan za dnevom izginja in posamezniki kmečkega stanu se potapljajo v tovarnah.“ S plamtečimi besedami svari Rosegger pred to pogubno kulturo v večini svojih spisov, posebno pa v „Bergpredigten.“

Kljub resnosti vprašanj, ki jih razmotriva razjasni Rosegger kaj rad na posameznih mestih bralčevo lice s svojim humorjem. Kjer je treba, ga izpremeni v satiro, ki pa ni nikdar naperjena proti posameznikom, ampak vedno proti grehu, socialni bedi, razvadam in smešnostim. Mnogo gradiva za satiro so mu nudila potovanja, katerih popisi tvorijo nekatere njegovih spisov, četudi nosijo drugačen naslov.

Pa ne samo kot pripovednik zasluži Rosegger ime, ampak tudi kot učitelj. Sam se uči od narave, svoje znanje pa razkriva drugim. Skoro vsak pripovedovan dogodek je pri njem nauk, če ga že sklene z moralčno pointo ali ne, kar dela jako rad. V splošnem ne podaja naukov, ampak zglede, ne opominov, ampak tipe. Vsako večje delo je tak nauk, če se tudi ta za povestjo skriva. Peter Mayr je n. pr. bolj diktatičen kakor historičen roman: poveličevanje tirolskega bojev-

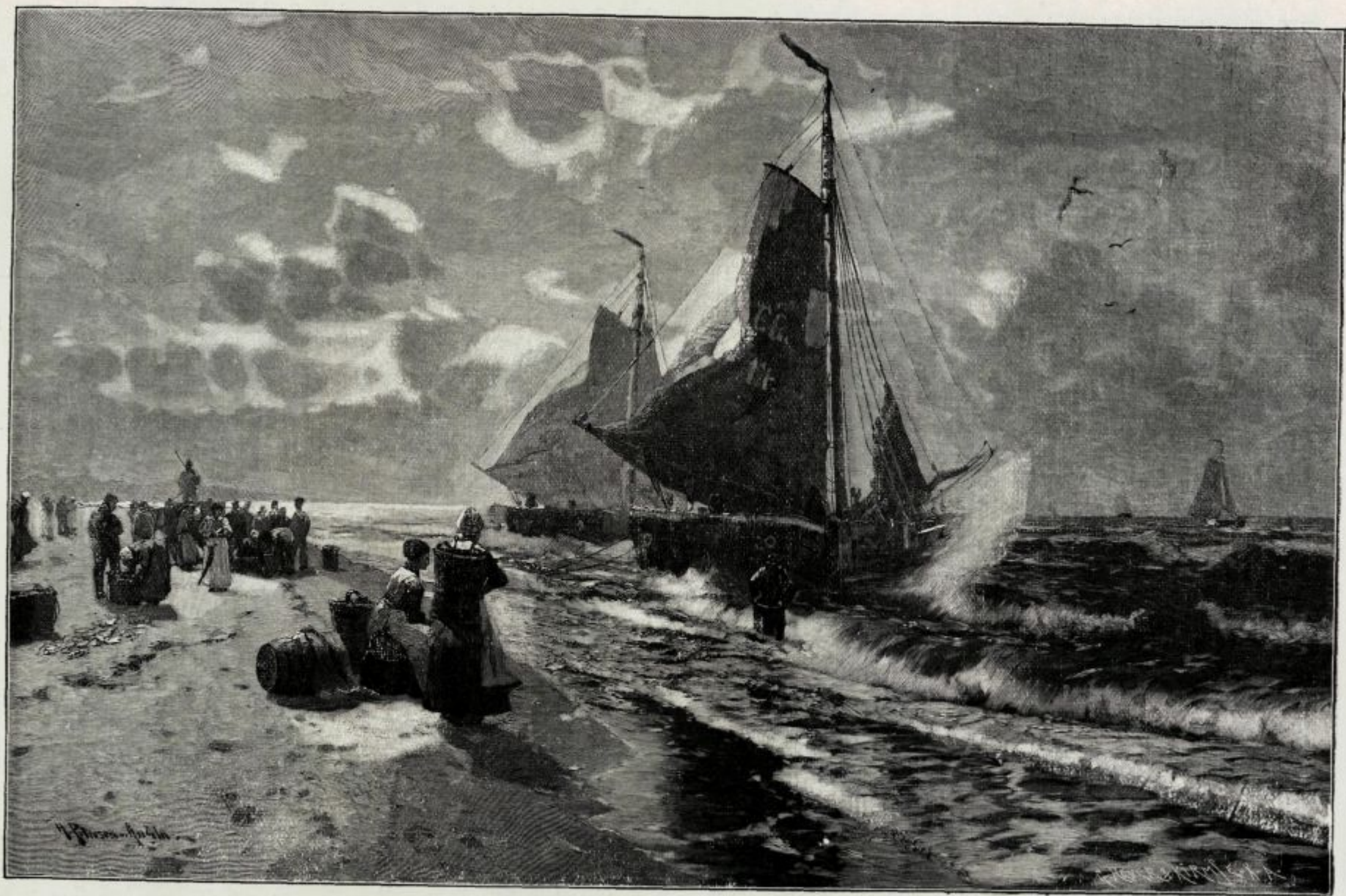
nika za svobodo, ki rajši umre, kakor da bi se v stiski zlagal, je pisatelju bolj pri srcu kakor vse drugo. V njegovih zadnjih tendenčnih romanih (Erdsegen, Weltgift) in pa v njegovih „pridigah“ in „evangelijih“ (Mein Himmelreich; J. N. R. J., Frohe Botschaft eines armen Sünders) je celo pogoltnil pridigar pripovednika. O tem svojem didaktičnem delovanju sodi sam hudo mušno:

Wir säen Samen,
es wachst nix.
Wir schreiben Dramen,
es wirkt nix.
Wir erzählen Geschichten,
es tut nix.

Wir dichten Gedichten,
es hilft nix.
Wir sprechen Sprüche,
es nutzt nix.
Wir fluchen Flüche,
es schad't nix.

(Die Dichter und die Leute.)

Da ni mislil teh stihov resno, dokazuje dejstvo, da je iskal po lastni izpovedi od l. 1881. slavo v razširjenju idej, ne pa v pesništvu. Vodična misel njegovega didaktičnega dela je ljubezen do bližnjega in sočutje z ljudmi zaradi negotove usode. Kot pisatelj si želi take pesniške vrste, kjer bi bila zunanja oblika odveč in bi se gledalo le na нравno in koristno vsebino. V splošnem ni zadovoljen z novim časom in njegovimi napravami. V „Idilah“ n. pr. piše: „Nova kultura! Stroji, železnice so pretresli zemljo in izkoreninili narode; njihov vpliv razjeda tudi v Alpah polagoma skupno življenje, ki je bilo v primeri z drugim prava idila. Kdo je kriv? Koga naj tožimo? Kaj naj storimo zoper to? Osupli stojimo tu in ne vemo, ali je to nenadomestljiva izguba še ali nepreračunljiv dobiček.“ Ker pa je prepričan, da ne more obstojati slabo že zato, ker je slabo, ne gleda pesimistično v bodočnost. Predvsem je treba po njegovem mnenju svetu resnice, vprašanja, kakor o slabosti malega kmeta, o krivičnosti napram kmečkim poslom, o pohlepu po denarju kot uničevalcu gozdov, o navalu kmečkega ljudstva v mesta itd., se bodo rešila prej ali slej ugodno. Dasi je sam prepričan, da tiči v njegovi duši nekaj velikega, vendar ni najti v vseh njegovih spisih nobenih globokih

H. Petersen: Na morski obali.

idej. Nad sfero, v kateri se gibljejo misli razumnih Štajercev, se ne povzpne nikjer — seveda prekaša svoje rojake glede izraza. Zato se mi zdi smešna že omenjena primera s Tolstim. Glede socialnega pomena ga stavim v isto vrsto kot našega Trdina, katerega etične in socialne misli niso globokejše od misli pametnega Dolenjca. Tudi je lastna kot didaktikoma obema enaka razblinjenost in gostobesednost. Glede socialne etike in vzgojeslovja veljajo za Roseggerja pač ti-le njegovi stih:

Ihr mess't mich mit den Kleinen,
da besteh' ich.
Ich mess' mich mit den Großen,
da vergeh' ich.
Aus der Tiefe aufgeschwungen,
doch die Höhe nicht errungen,
soviel seh' ich.

V dokaz svoje trditve navajam sledeče „zlate besede“ Roseggerjeve:

V prijateljstvu, ljubezni in zvestobi je prvo materino srce; tega lahko moliš kot božanstvo, ne da bi malikoval.

Žive zakonci, ki iščejo sreče leto za letom zunaj, medtem ko leži v njihovi lastni hiši — navidezno mrtva. Vstala bi na eno samo ljubezni polno besedo — pa ta ne pade. Tako hitita čas in življenje in šele na grobu prej umrlega zakonca vstane ljubezen zaostalega.

Kar je očetu otrok, to je kmetu zeleneče polje — veselje in bojazen.

Najhujši konflikti srca se ne rešujejo v solzah in ne v krvi, ampak samo v čisti rosi gozda.

Radost in bol, za usta neizrekljivi, kipita iz godbe kot vrec na solncu.

Moža sprejmeš po obleki, odpustiš ga pa po razumu.

Drevju se godi kot ljudem: v svojih najboljših letih mora na bojišče.

Čemu bogastvo? Njegovo veselje zastruplja srce, skrb zanj uničuje dušo. In strah, ta nikdar počivajoča pošast, strah pred izgubo! Ne prideš do miru, ne prideš do njega...

Vse beži od pluga do kladiva, od kladiva do šestila, od tega do peresa, do doktorskega klobuka in, če mogoče, do plemstva. Nihče v državi noče več tvoriti njenega temelja, vse hoče biti sleme — ali bi bilo čudno, če bi se nekega dne zgradba podrla?

Vse, kar ima vrednost, moramo iskati in težko zaslužiti, zakaj naj bi imeli in uživali ravno najboljše, ne da bi napravili korak zanj! Čim daljša je pot, tem večja je milost...

Skratka: kot pesnik ni pokazal Rosegger nobenih novih potov, torej mu ne gre svetovna slava. Kot mislec je ne zasluži, kot pripovedniku mu pa moramo prisoditi prvo mesto med sedanjimi nemškimi pisatelji v avstrijskih alpskih deželah, ne pa sploh v nemških. Nikakor pa ne gre, da bi sodili njegovo vrednost po priljubljenosti. Te namreč ne uživa noben nemški pesnik v večji meri. Rosegger si jo je pridobil v sedanjih nacionalnih časih z nemškim mišljenjem, ki zatemnjuje od njega oznanjevano medsebojno bratstvo človeštva. To svoje mišljenje je kazal in kaže v vsakem času in ob vsaki priliki v toliki meri, da je postal popularna oseba pri vesoljnem nemštvu. Njegovo geslo za okrepitev narodne moči: „Arbeit, Arbeit ohne Ruh', Taschen auf und Fäuste zu!“ je bojni klic vseh Nemcev. Na tem ne izpremeni ničesar dejstvo, da se Rosegger rad skriva za fraze človekoljubja. Razen tega je Rosegger od svojega prvega nastopa svobodomiseln. Kot tak se je priljubil nemškim veljakom ob marsikateri priliki. Kdor pa ima na Nemškem za seboj četo pristašev, postane lahko čez noč slaven, kajti v tem oziru so med Nemci še slabše razmere kakor pri nas. Dalje moramo pomisliti, da priča vse Roseggerjevo življenje, da je otrok sreče. In sreča je tudi bila zanj, da so ga napadali zaradi verskega stališča katoliški duhovniki in ga slikali s prižnic kot antikrista. Klerikalni „Grazer Volksblatt“ je izdal 18. junija 1881. od župnika Schänzla podpisan pamflet proti njemu. Spisan je bil v narečju, da bi se med preprostim ljudstvom bolj razširil, in je imel med drugim poziv na kmete, naj bi nabili Roseggerja na njegovih potovanjih križem Štajerske. To sovraštvo duhovščine si je pridobil Rosegger s tem, da je razpravljal v svojih spisih o verskih vprašanjih tako, kakor si jih predstavlja navaden človek. Med drugim je učil, da se zadovolji božja modrost v svoji prizanesljivosti z dobro voljo ljudi in da ne zahteva nekoristnega križanja. Sploh je grajal marsikaj na katoliški cerkvi in je zahteval reform, obenem pa se je potezal za spravljalivost med posameznimi konfesijami. Ti nastopi in to nasprotovanje katoliške duhovščine v časih pročodrimovskega gibanja so mu tudi pridobili precej čestilcev in slave. Pa i njegovo

zanimivo življenje, predvsem njegova mladost, je mnogo pripomoglo do omenjene popularnosti.

Glede pisateljskega talenta ga stavim v isto vrsto z našim Jurčičem, ki pa ni mogel razviti svoje sile vsled neugodnih razmer. Nadkriljeval pa je Roseggerja v moči jezikovnega ustvarjanja, katere ima Rosegger malo. Piše sedanji nemški književni jezik, zabeljen s posebnostmi svojega jezika. Ti dijalektični ocvirki ugajajo zlasti provincialno-nacionalistično navdahnjenim bralcem,

katerim kar žare oči ob Roseggerjevem posvetilu njegovih del:

Mein Hoamatland,
va dir hon ihs,
dir gib ihs.

Tak je torej mož, zaradi katerega je završelo med vsem nemštvom, ko se je izvedelo, da je dobil Noblovo nagrado Indijec Rabindranath Tagore.

(Konec prih.)

Pričakovanje.

Kod hodiš, kodrolašček zlati moj?
Oddaleč sem te ugledala nocoj,
po mraku si mi blodil po dobravi,
biló je trnje med menojo, teboj,
in kakor da v neskončni si daljavi,
a vendar videla sem, da si pravi.

Slepó je dvoje plavalo ročic,
iztezalo se, sezalo po meni,
in potoglavih dvoje se nožic
je plelo po goščavi zapuščeni;
sklonila sem se v slasti bolečin
in kriknila: »Kaj me ne vidiš, sin?«

In v meni vse te klicalo je: »Pridi!«
Ā joj – kot da ne sliši me, ne vidi –
med praprotjo, med gosto mrežo vej
odtaval je ves gol, ves sam naprej;
a jaz po trnju bijem se za njim,
in grabim, vabim ga, ječim in pevam,
kot z zarjami ga s sanjami odevam,
ah, ali naj vso dušo izkoprnim? –
Povej mi, kodrolašček moj, doklej?

Oton Župančič.

Idila.

V bregu so oljke stale
tihe, solnčne,
v zalivu so v senci cipres
spali grobovi,
šumelo uspavanko jim je morjé.

Mimo prignal
pastir je čredo.
Pred grobovi očetov
razkril je glavó
in se ozrl pod breg:

Pod oljko stoletno
cvetoča je stala devojka
smebljaj je bil njej pozdrav.
In pesem zapel je pastir
vasovalko
in šel je mimo molčečih grobov.

Vojeslav Molé.

Tuje življenje.

Spisal Ivan Cankar.

To je pravica! Glorija!
... Najprej smo imeli lisjaka, plemenito žival, samosvojo, zakrknjeno váse in v spomin na svobodo. Polakomili smo se njegove židane dlake in smo ga ubili brez milosti. Dvajsetkrat je planil pod kolom, predno se je zgrudil molče, brezmejno sovraštvo v steklenelih, rumenih očeh.

Koj za njim je šel v smrt gosposki, slokonogi Žaba. Obsodili smo ga samo zategadelj, ker se mu je bil krog nežnega smrčka nabral lišaj. Ne zacvilil, ne zalajal ni; plešoč je nastopil svojo zadnjo pot.

Njegov brat, moj črni Firbec, me je prosil sam. Trikrat se je vzdignil, da bi prišel do kolena, trikrat je padel. Nazadnje je položil gobec v pesek ter me pogledal s svetlimi očmi, dolgo in udano. „Daj ... saj vidiš, kako je!“ Moj črni Firbec!

Belokrili, čopasti kakaduj se je branil do zadnjega. Pobesnel je v obupu, sekal z jeklenim kljunom, kričal do nebes v jeziku svoje malajske domovine. Zadavili smo ga, ker se nam je zdelo primerno, da bi nabasana vreča njegova zaljšala steno nad ogledalom.

Prokletstvo je nad človekom. Kadarkoli poseže samovoljno v življenje, ki ni njegovo, mu je hudodelska roka do komolca krvava. Pokriža se in s Kajnovim znamenjem na čelu moli Boga, ki ga je bil vstvaril po svoji podobi.

Še zdaj vidim sinje, mirne, porcelanaste oči mlade sove. Gledala je iz brezdanje globočine, iz vesoljne tišine, iz krajev, kjer so matere. Dvoje sovičev smo bili ugrabili iz gnezda. Koj prvo noč je prišel oče pogledat, kako da je otrokoma. Da bi se ne bil oglasil! Napadli smo ga ter ga sramotno premagali. Ni se dal nabasati za olepšavo knjižnice, ker se mu je bilo v strašnem boju perje vse razcefralo in razdrapalo in je bil tudi krog kljuna razbit in krvav. Drugo noč je prišla mati. Zaloputnili smo okno, pokrili jo s težko plahto; metala se je divje, dokler se ni zadušila. Od obeh otrok je bil eden bolj sla-

botnega telesa in nežne čudi. Umril je kmalu; zdi se mi, da zaradi bridkosti, ki je ni mogel dopovedati nikomur. Zdaj stojita mati in sin, drugoma na gladko polirani veji ter srmita s topimi očmi od stekla.

Sinjeoki mladi junak, svojega roda poslednji, je izginil brez sledu, pobegnil čudežno iz zaprte in zadelane kajbe.

Vzdramil sem se ponoči, planil trepetaje kvišku, kakor da je bil kdo s čisto človeškim, hudodelskim glasom vzkriknil pod oknom, oznanil s smehom in jokom svojo strahotno slavo.

„Hej-joj-joj-joj!“

Vso noč, da je sekalo in bičalo do samih zvezd.

Zjutraj je ležala v prahu grlica, iz svoje gosposke kletke siloma ugrabljena; ležala je tam, kakor zanalašč in v zasmeh pred prag položena, razcefrana in razmesarjena, oči izključane, ena sama kepa krvi in perja. Sladka grlica, od zore do mraka zaljubljena, brez nehanja pohotno gruleča, človeku družica, vsa po njegovi podobi ustvarjena.

Imeli smo golobčka, nežno, čisto belo, milo-oko stvarco. Zobal je z dlani, nosil je košat rep, v kolobarju sršeč, vozil se je po dvorišču nečimerno, sam vase zamaknjen.

„Hej-joj-joj-joj!“

Zjutraj je ležal golobček v prahu, sam sebi nič več podoben, krvav razsekan in povaljan.

V vežo je hodil v goste mlad ščinkovec. Približal se je bil človeku, tretjo noč je bil smrti deležen. Ubogo pisano perjiče je bilo razsuto pred prag, za pismo in znamenje.

Smrt je položila svojo roko na hišo, na splašena srca. S silnimi perotmi je plahutala mimo oken vsako noč.

„Hej-joj-joj-joj!“

Kdo pride zdaj na vrsto? Kdo ima oči še neizključane?

To je pravica, človek, kakor si jo bil sam ustanovil!

Burin.

M. Cl. Crnčić.

Plagiati prof. Fr. Pengova.

Spisal dr. Vinko Zupan.

Bibliotekar si ogleda velikokrat tudi vsebino knjig, s katerimi ima opraviti, in tako sem pregledoval tudi jaz lansko jesen 1. in 2. štev. „Mentorja“, katoliškega lista za srednješolsko dijaštvo, ki ga izdaja znani slavist dr. Breznik v Št. Vidu. Prirodoslovne stvari me od nekdanj zanimajo, zato sem prebral pripovedko o krvoločnem ovčarskem psu „Neronu“, ki jo je objavil prof. Pengov pod svojim imenom in brez vsake druge opazke na str. 12 sl. in 28 sl. tega (VI.) letnika. In bolj ko tisto reč berem in berem, bolj se mi zdi znana. In spomnil sem se, da sem to isto zgodbo o krvoločnem ovčarskem psu, ki hodi po noči sosedom ovce daviti, že bral, in sicer pri znanem ameriškem prirodoslovcu in risarju živali Ernestu Setonu Thompsonu. Ker takrat nisem imel več Thompsona pri roki in ker me je kmalu bolezen pregnala od doma v gorkejšje kraje, se nisem tedaj utegnil več natančneje pečati s to zadevo. Izrazil pa sem svojo

sumnjo prijatelju, ki je stvar povedal odličnemu katoliškemu veljaku, toda naletel je na odpor, češ, „kaj takega o prof. Pengovu na noben način ni mogoče verjeti“. Dokaz, kakšen ugled je užival ta s tujim perjem nališpani tič pri svojih ljudeh. In ne le pri svojih. Prijatelj profesor mi je priznal, da je imel silen rešpekt pred Pengovom, ko je bil prebral njegovo „Vrano“ (IV. letnik „Mentorja“). I, čuda ni! Saj je „Vrana“ eden najbolj nesramnih plagiatov — tudi iz Thompsona — kar jih je Pengov zagrešil. Thompson je v preriji dolga leta opazoval živali, jih fotografiral in risal v najrazličnejših situacijah in pozah. Sad njegovih dolgoletnih opazovanj so njegove čudovito pisane in ilustrirane knjige o teh živalih, ki so izšle tudi v nemškem prevodu z vsemi originalnimi risbami avtorjevimi v založbi „Kosmosa“ v Stuttgartu. Pri vrani je opazoval in zapisoval Thompson v notah vse glavne „signale“, ki jih imajo vranje jate, določil povsod

pomene. In tu pride prof. Pengov in piše, kakor da je on, Pengov, opazoval vrane in njih signale in prinese dobesedno po vrsti iste stavke in iste note iz Thompsona! Čuda ni, da je imel moj prijatelj profesor rešpekt. No, zdaj ga nima več. Kaj si misli takole prof. Pengov, če bi za to reč izvedel „Kosmos“ ali pa Thompson sam, ali bi ne imel prečastiti gospod opraviti s sodnijo? In celo obsojen bi bil. To je kar gotovo! — Da je Pengov veljal tudi med strokovnjaki dozdej za poštenjaka, temu je priča dr. Sajovic, ki ga navaja v zadnji št. „Carniole“ med ornitologi in citira „njegove“ sestavke v „Mentorju“ o „črni liski“, o „vrabcu“, o „vrani“, o „sovi uharici“ in „jerebici“ (vse prepisano!). Tak ugled si je pridobil Pengov med laiki in celo med strokovnjaki s svojim, po sračje skupaj znešenim blagom.

Celih šest let, odkar izhaja „Mentor“, je slepil in varal Pengov svojega dobrega urednika in svoje bralce in nihče mu ni prišel na sled. Značilno za naše razmere! Pengov je računal z veliko nevednostjo v prirodoslovnih rečeh pri nas in je na to našo nevednost predrzno grešil. Tudi na to je računal, da bralci „Mentorja“ niso ob enem bralci „Kosmosa“, ki je versko indiferentno, Pengov bi celo rekel „brezversko“ društvo, in „Kosmosovih“ knjig. Končno po šestih letih mu je prišel na sled bibliotečni uradnik, ki je pa v prirodoslovju laik.

Ko sem se vrnil v domovino in so mi bile knjige pri roki, sem hotel takoj dognati, ali je moj sum upravičen ali ne. In našel sem, ko sem primerjal zgodbo o „Neronu“ s Thompsonom, da je v resnici prav nesramen plagiat. Ko sem pa pregledoval še druge letnike „Mentorja“, sem našel še celo dolgo vrsto plagiatov iz Thompsona in pa par iz francoskega raziskovalca žuželk Fabre-ja. Slutim seveda, da so sploh vsi sestavki prof. Pengova plagiat, toda jaz nisem tako verziran v prirodoslovju, da bi mogel vse izslediti. Tudi mi manjkajo knjige. Sodim pa, da so trpele še druge knjige, ki jih je izdal „Kosmos“, n. pr. Francé, „Das Leben der Pflanze“, izključeno tudi ni, da bi ne bil prepisoval tudi iz Brehma. To naj doženejo strokovnjaki. Meni, laiku lahko zadostuje, da sem našel 9 plagiatov in da sem izsledil tega poštenjaka. Zdi se mi, da sem ne glede na strankarstvo, ki z znanostjo in literaturo ničesar opraviti nima, storil dobro delo, ko sem razkril početje takega moža, ki nam dela, bodisi da smo te ali one politične

barve, vsem skupaj sramoto. Tovariš dr. Breznik mora biti naravnost vesel mojega razkritja. Šest let ga je varal Pengov. Kdo more tudi od urednika, filologa, zahtevati, da naj pozna vso prirodoslovno literaturo. Urednik se mora in more — če smo kulturni narod — zanašati na poštenost sotrudnika; to je storil dr. Breznik tem lažje, ker mu je prof. Pengov kolega na zavodu. Zdi se mi pa dolžnost vsakega človeka, ki zasledi tako nepoštenost na znanstvenem ali literarnem polju, da spravi to na dan brez vseh ozirov na levo in desno. Kajti v tem oziru vlada pri nas še vedno nekakšna dvojna morala: tatu, ki ukrade kos kruha, zapro in zaznamovan je kot tat za vse življenje, v literaturi pri nas se je pa pripetilo, da je tak prepisavček, ko so ga zalotili, cinično priznal vso reč, češ, meni je pisateljjevanje le „kšeft“ in nič drugega. . .

Laksnost glede literarne tatvine je znamenje nizke kulturne stopnje, zato je začel svoj čas Levec tako neusmiljeno razkrivati razne plagiate iz tistih dob, ko je bila že „zasluga za narod“, če je kdo slovensko kihnil, kaj še-le zapisal slovenski stavek ali zložil celo slovensko pesem. Če je bila tista pesem prav originalna ali ne, kdo se je brigal zato?

Naj opredelim natančneje pojem plagiat in plagiator. Plagiat je delo, ki je v celoti ali deloma, dobesedno ali skoro dobesedno prepisano (ozir. prevedeno) iz drugega avtorja, ne da bi bil pisatelj kje omenil, odkod jemlje svojo učenost. To velja za leposlovna in znanstvena dela. Pri znanstvenih delih je ravno v tem razloček med plagiatom in kompilacijo (ki tudi ne prinaša nič originalnega), da plagiator ne navaja nobenih virov, da izgleda torej stvar kakor bi bila čisto njegova, originalna, kompilator pa jih navaja. Plagiator hoče torej ljudi premotiti, da bi imeli nekaj, kar ni njegovo za njegovo, kompilator tega noče. To je pošteno, prvo pa je nepošteno.

Ali bi ne bil mogel Pengov prevesti iz Thompsona in drugih avtorjev člankov, ki so se mu zdeli primerni za „Mentorja“ pod njih pravim imenom? In, če misli, da je treba prenarajati, lokalizirati, soliti z latinskimi in slovenskimi citati, bi naj bil saj napravil opombico, n. pr. „Prosto po pripovedki Setona-Thompsona „Wully, ein Schäferhund“ ali „Pri sestavi tega članka sem uporabljal Fabre-jev sestavek: „Die Gottesanbeterin auf der Jagd“. Ampak on

si je izbral boljši del. Pred vse članke, ki jih je objavil v „Mentorju“, ki so pač po večini plagiat, je postavil mogočno in ponosno svoje ime: Prof. Fr. Pengov, brez vsake najmanjše druge opombice. Da bi črnil besedico o Setonu-Thompsonu, o, tako nepreviden on ni!

Da bo pa katoliški veljak (sicer vse časti vreden mož) in da bodo sploh vsi „verjeli“, da je Pengov plagiator in sicer eden najnesramnejših, kar jih je hodilo po slovenski zemlji, se bom zdaj nekoliko obširneje pečal s tistim plagiatom, ki sem ga najprej našel, z „Neronom“. O ostalih bom poročal bolj sumarično, kajti to je preveč mehanično in zamudno delo, da bi človek prepisoval cele strani iz okradenega avtorja in iz plagiatorja samega.

Svojo zgodbo „Nero“ je Pengov prepisal iz Setona-Thompsona knjige „Bingo und andere Tiergeschichten“ (Kosmos, Stuttgart) in sicer je uporabil, večinoma skoro dobesedno, pripovedko „Wully, Ein Schäferhund“ (str. 222 sl.).

Pengov je najprej, kakor to delajo plagiatorji, tujo zgodbo lokaliziral na domačih tleh. Iz škotskih gora je prišel Wully preoblečen za Neron v vas Smrečje „v podnožju visokega Plešivca (1332 m) ob kranjsko-štajerski meji“ — Posebno ugodno mnenje o pedagoških zmožnostih prof. Pengova sem dobil iz tistega vestnega pristavka, koliko metrov meri visoki Plešivec. Vsa čast! Vsako priliko — tudi kadar krademo — uporabimo za to, da se naša zlata mladina nauči kaj koristnega! . . .

Prof. Pengov pa je priteknil Wully-jevi zgodbi tudi še „die Moral von der Geschicht“, pa ne od zadaj, kakor je to sicer navada — tam si ni hotel skvariti efektnega Setonovega konca, ki ga je prepisal kar dobesedno, ampak postavil je svoj visoki in plemeniti moralni nauk pred začetek pasje zgodbe.

„Rajni nadučitelj P. v Kranju“ mu je bil namreč dal ta nauk: „Smatrajte vsakega neznanca naravnost lopovom, dokler se niste iz izkušnje o nasprotnem prepričali.“ (Ta vzorna slovenščina!) Res, visoke moralne nauke vceplja katoliški duhovnik, pedagog, prirodoslovec in plagiator prof. Pengov svoji katoliški mladini!

Jaz, ki ne nosim duhovskega kolarja kakor Pengov, ki sem bolj kristjanski kakor pa katoliški, se držim kakor vsi pošteni ljudje ravno nasprotnega pravila: „Imej vsakega človeka za

poštenjaka, dokler se ne prepričaš, da ne ravna pošteno.“

Tako sem tudi n. pr. prof. Pengova imel za poštenega pisatelja, a prepričal sem se, da ni. Zato pa ne bom o drugih sumil, da so nepošteni, ko sem pa le njega ujel pri literarni tatvini. Pa Nemeč ima dober pregovor: „Wie der Schelm selber ist, so denkt er von andern.“ . . .

Kar velja o človeku, velja tudi o živalih, nadaljuje duhovito prof. Pengov. In zdaj pride Wullyjeva zgodba, lokalizirana v „vas Smrečje pod visokim Plešivcem (1332 m)“, sicer pa dobesedno prevedena iz Thompsona.

Zdaj bi moral prepisati celo zgodbo Wullyjevo kakor jo opisuje Seton-Thompson in paralelno postaviti prof. Pengova plagiat „Nero“. To bi pa bilo zame, ki imam drugega, resnega dela dovolj, potrata energije.

Postavil bom sem samo začetke nekaterih odstavkov. To bo zadostovalo. Če se pa hoče kdo še natančneje prepričati o resničnosti moje obdolžitve, naj si kupi Setona-Thompsona! Ne bo mu nikoli žal! Škoda, da ni še nobene slovenske izdaje! A predno pride kaj res lepega in pametnega k nam! Za enkrat imamo le plagate prof. Pengova . . .

Torej le par primerov:

Seton-Thompson: „Der alte einfältige Schafhirt, mit allen seinen Fehlern und dem fortwährenden Sehnen nach seinem Idealzustand — der Benebelung — behandelte Wully selten roh, und dieser vergalt ihm durch abgöttische Verehrung, um die mancher Grosse und Weise im Lande den Alten beneidet hätte.“

Pengov: „Dasi je bil stari Frakeljnov (t. j. pastir) najraje v svojem idealnem stanju — stanju lažje ali gostejše meglenosti — vendar z Neronom ni ravnal grdo nikoli . . ., zato mu je bila pa tudi žival vdana in zvesta, da bi ga bil lahko zavidal marsikak predsednik ali monarh.“

Ali pa kaj bolj kratkega, n. pr:

Seton-Thompson: „Robins Stimme war für Wully die Stimme Gottes.“

Pengov: „Glas Boštjanov je bil za Neron glas gospodov.“

In tako gre ta reč naprej.

Wully (oziroma Nero) je bil na sumu, da je on tisti krvoločni lisjak, ki davi po noči sosedom ovce. Domača hčerka mu hoče priti na sled in sklene, da bo spala v kuhinji, kjer spi pes.

Seton-Thompson: „Vater, sagte sie, ich will heute nacht in der Küche schlafen“ itd.

Pengov: „Oče, je rekla, nočaj bom spala v kuhinji“ itd.

Seton-Thompson: „Hulda streckte sich am Abend auf eine Bank in der Küche aus“ itd.

Pengov: „Res se je zleknila Lenica zvečer po klopi v kuhinji“ itd.

Zdaj pa samo še krvavi konec. Wully (oziroma Nero) je odprl okno, skočil ven in prišel čez par ur ves krvav spet po isti poti nazaj. Hulda vidi zdaj, da je res Wully krivec in zakriči nanj:

„Wully! Wully! So ist's doch wahr? Du entsetzlicher Wüterich!“

Pengovova Lenica: „Nero! Nero! Torej je vendar-le res? Ti strahotni krvolok!“

Pes ji skoči na vrat, jo grize, deklica kliče na pomoč, oče priteče in ubije končno psa s sekuro:

„(Wully) tat einen tiefen Atemzug, streckte sich und lag still für immer.“

Pengov: „Zasopel je še enkrat globoko, se iztegnil in obležal nem za vedno.“

Mislím, da zadostuje.

Kogar smo ujeli le enkrat, da je lagal, mu ne zaupamo več. Tako tudi jaz nisem prof. Pengovu ničesar več zaupal in sem pregledal še prejšnje letnike „Mentorja“. In res, našel sem še štiri prav tako nesramne plagiate iz Setona-Thompsona knjige „Bingo“.

Prof. Pengova „originalni“ sestavek v V. letniku „Mentorja“ str. 79 sl., naslovljen „Canis familiaris“ je navaden plagiat Setona-Thompsona prve zgodbe „Bingo“, ki je dala vsej zbirki ime. Spet lokalizacija, seveda. Setona-Thompsona pes Bingo je res živel v preriji s svojim gospodarjem; prof. Pengova Čuvaj pa „živi“ pač na Pengovovem domu, za katerega sicer še ne vem, kje stoji, a bo na vsak način treba izvedeti, da se mu vzida spominska plošča s primernim napisom.

Kar je Seton-Thompson res doživel s svojim psom, to „doživi“ vse tudi Pengov s svojim Čuvajem. Končno pogine Bingo, od strupa, nastavljenega volkovom, Čuvaj pa od strupa, nastavljenega lisicam (ker tam, kjer je Pengov doma, volkov pač ni).

Seton-Thompson: „Als ich am anderen Tage nach Hause kam, fand ich ihn tot in Schnee, mit dem Kopf auf der Schwelle der Tür

— der Tür, vor der er seine Jugendtage verlebt.“

Pengov: „Drugo jutro smo ga našli v snegu, z glavo na pragu onih vrat, ob katerih je preživel najlepše dneve svojega življenja, mlada leta srečnih dni.“

Punctum.

Takoj, ko sem prebral naslov sestavka v IV. letniku „Mentorja“ str. 25 sl., kjer stoji močno in samozavestno kakor povsod — tiskano: „Prof. Fr. Pengov: V lisičji šoli“, sem že z gotovostjo vedel, kje naj spet iščem vir modrosti profesorja Pengova. Spomnil sem se na tiste krasne prizore, ki jih opisuje Seton-Thompson, kako uči lisica „Vixen“ svoje mladiče. Berem Pengova: isti stavki, iste besede, vzamem v roke Setona-Thompsona, celo II. poglavje zgodbe „Vixen, eine Mutter“ skoro dobesedno prepisano!

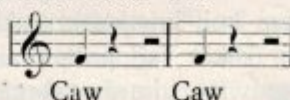
Te prizore je znameniti ameriški slikar živali in prirodoslovec Seton-Thompson resnično opazoval na svoje oči jih narisal in opisal, Pengov pa je spet tako nesramen, da piše kakor bi bil on vse to opazoval. Najbolj nesramnega se je pa v tem oziru pokazal prof. Pengov v sestavku „Vrana“, ki je izšel tudi v IV. letniku „Mentorja“ na str. 128 sl. in 147 sl. — Tu je prepisal I. poglavje Thompsonove zgodbe „Silberfleck. Die Geschichte einer Krähe.“ Seton-Thompson je bil spet prvi in morda še do danes edini, ki je opazoval vse dejanje in nehanje vran in si točno z notami zaznamoval njihovo različne signale in pridejal povsod razlago, kaj pomenijo.

Pengov je pa šel in napisal, oziroma prepisal svojo „Vrano“ tako, da so do danes vsi njegovi čitatelji bili prepričani, da je on sam opazoval vrane in njih signale in jih zapisal v notah.

Za primer samo začetek tistega odstavka, kjer so note, pri Setonu-Thompsonu in pri Pengovu:

Seton-Thompson:

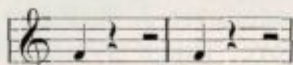
„An einem windigen Tage stand ich auf der hohen Brücke, als Silberfleck an der Spitze seiner langgestreckt und zerstreut fliegenden Truppen eben heimwärts zog. Eine halbe Meile weit von mir konnte ich das zufriedene: „Alles sicher, nur immer vorwärts,“ wie wir es ausdrücken würden oder wie

er es ausdrückte, hören, und wie es sein Leutnant im Nachtrab wiederholte" itd.

Pengov:

„Nekega vetrovnega jutra stojim v domačem sadovnjaku... vranja vojska se od Beričovega sem ravno približuje v raztresenih skupinah. V razdalji nekaj sto metrov še dobro razločim glas vodnikov: „Vse v redu, le mirno naprej!“

Kra! Kra!

kakor bi dejali mi ali kakor se je izražal Albin (!) in je ponavljal njegov poročnik v ozadju" itd.

Mislím, da zadostuje. Tako gre to vse naprej. Vse prepisano od prve besede do zadnje, od prve note do zadnje!

Tretje poglavje te Thompsonove črtice je pa „uporabil“ prof. Pengov za konec svojem sestavku v istem (IV.) letniku „Mentorja“ o uharici: „Kraljica noči“, str. 176:

„Vrana, sicer tako razumna in pogumna ptica, je ponoči neumna in bedasta, da je joj“ itd.

Primer. III. pogl. črtice „Silberfleck“ pri Setonu-Thompsonu str. 55. sl.:

„Nur zu einer Zeit benimmt sich die Krähe dumm und albern, das ist während der Nacht“ itd.

Prav takšen pagliat kakor vsi drugi, je tudi sestavek v IV. let. „Mentorja“, str. 281 sl.: Pomla'd

jerebičjega življenja. — O jerebicah sicer Thompson v svojih knjigah nikjer ne piše, pač pa o fazanih in fazankah. Takoj za zgodbo o lisici Vixen sledi v knjigi „Bingo“ povest: „Rotkrause. Die Geschichte des Fasanen aus dem Don-Tale.“ Pengov si je privoščil iz te zgodbe dobre 4 strani I. poglavja (str. 175—179).

En primer: Mati fazanka (pri Pengovu jerebica, ker fazanov pri nas menda ni) vodi previdno svoje mladiče skozi goščavo.

„Langsam zog die Mutter vorwärts, gleichsam am Boden kriechend“ itd. — Pengov: „Polagoma stopa mati naprej, skoro plazeč se po tleh.“ itd.

Kar zagleda sovražnika, velikega lisjaka.

„Krr! Krr! (Versteckt euch!) rief die Mutter leise, aber in bestimmten Tone, und die armen

Dinger, kaum grösser als Eicheln und nur einen Tag alt, zerstreuten sich, um sich zu verbergen.“ itd.

Pengov: „In res! Krrr! Krrr! (Skrijte se!) zakliče nalahno sicer, a določno starka in uboge stvarce, komaj večje od želoda in ne še dan star, se raztresejo (!)“ itd.

Če imajo jerebice res ista znamenja in glasove kakor fazani, tega jaz ne morem vedeti. Da je pa Pengov v znanju svoji predrznosti izpremenil Thompsonovo fazanko v jerebico in prepisal 4 strani iz zgodbe „Rotkrause“, to stoji.

Pengov pa ni prepisoval le

Primorski motiv.

M. Cl. Crnčić.

iz prve Thompsonove knjige „Bingo“, ampak tudi iz druge zbirke živalskih pripovedek: „Prärietiere und ihre Schicksale“.

Thompsonovo zgodbo „Ein Strassen-troubadour“. Die Abenteuer eines Sperlingsmännchens“ str. 86 sl. najdemo pri Pengovu v „Mentorju“ pod naslovom „Passer domesticus“ (V. let., str. 129 sl., 1+6 sl., 226. sl.)

Svojo zgodbo o vrabcu je začel s str. 88 sl. pri Thompsonu, I. poglavje Thompsonove zgodbe (str. 86—87) pa je spretno uporabil v članku: „Ptica se spozna po perju“, („Mentorja III. letnik, str. 5 sl.). Citatov ne bom več navajal, kogar zanima, naj se prepriča sam.

V istem (III.) letniku „Mentorja“ je objavil Pengov dolg članek, „Črna lisca“, ki je znešen skupaj kakor sračje gnezdo. Glavni vir mu je bila Thompsonova zgodba „Mutter Krickente und ihre Reise über Land“ (str. 151 sl. v „Prärietiere“). Predno začne pravo zgodbo o črni liski, modruje Pengov, še na dolgo in široko o različnih gnezdih in o jajcih, kar je tudi gotovo kje prepisal, kje, to naj doženejo drugi, potem pa sledi na str. 102 sl. dobeseden prevod iz Thompsona str. 154 sl. Na str. 104 objavlja celó sliko, ki jo ima Thompson med str. 164 in 165 („dreimal durnässte sie ihn“, namreč trsno pustolovko ali račarja, Thompson pravi: Sumpfhabicht). Do konca str. 105 je vse iz Thompsona. Odkod je prepisal spet nadaljevanje, ne vem. Za

str. 206 sl. pa kaj dobro vem, da so spet iz Thompsona in sicer iz zgodbe o lisici Vixen, ki je izšla v knjigi „Bingo“ in sicer kar začetek str. 140—144.: „Trauer und Verzweiflung lag auf unserem Hühnervolk“ itd.; Pengov: „Že cel mesec sta vladala žalost in obup“ itd.

S pomočjo prirodoslovno bolj izobraženega prijatelja sem našel še en vir Pengovove učenosti, to je namreč znameniti „Virgil žuželk“, provansalski prirodoslovec J. H. Fabre.

Iz njegove knjige v nemškem prevodu „Bilder aus der Insektenwelt“ (Kosmos, Stuttgart) je profitiral dva članka, enega o „Grobarju“ in drugega o bogomoljki (Mantis religiosa), prvega v IV. let. „Mentorja“, str. 207 sl. in 234 sl., drugega v V. let., str. 27 sl. in 61 sl., prvega iz Fabrovega članka „Totengräber bei der Arbeit“ (I. del, str. 12 sl.), drugega iz članka „Die Gottesanbeiterin auf der Jagd“ (I. del, str. 99 sl.) V podrobnosti se ne bom spuščal.

To je za enkrat vse, kar sem našel jaz. Mislim, da je dovolj. Drugi pa, strokovnjaki, lahko najdejo še več, če hočejo. Prof. Pengov mi bo namreč že moral oprostiti, da mu tudi pri vseh drugih njegovih, tako mnogobrojnih sestavkih ničesar, pa prav ničesar več ne zaupam.

Drju. Brezniku, ki je pošten mož, pa kondoliram, da je imel šest let takega sotrudnika.

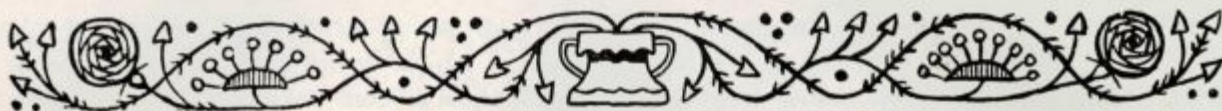
Jutro.

Vstani, moja duša, in poj
himno Bogu, ki čutiš ga v nemem trpljenju,
himno strasti, ki ti razjeda moč,
himno smrti, ki se bojuješ ž njo.

Nad vsem tem
vstani, moja duša, in poj
lepoto, ki sanjam tvojim je dana,
pesem, ki v noči drhti jo vsemirje,
ko se zasanja tema v mesečino.

Vstani, moja duša, in pojdi do solnca!
V luči njegovi življenje razkriva skrivnosti
tajne ljubezni, ki v žarkih se koplje njegovih.
Poj, moja duša, poj pesem razkošne ljubezni!...

Ivan Albrecht.

Maj.

Spisal Zvonimir Kosem.

Že se dotika solnce z robom svoje blesteče oble morja, valovi trepetajo pod žgočimi poljubi, kakor z demanti potrošena drhti neizmerna morska gladina od obzorja do obrežja. Ti moje dekle, ti sladka moja ljubica Made, — večer se bliža, popeljeva se kakor drugi na morje, za solncem . . . Kako žare tam v daljavi razpeta jadra! Sem do naju se razlega z belih krovov veselo petje mornarjev . . . Maj na morju . . .

Čoln za čolnom drči od brega, ob valove ploskajo vesla, med radostnimi vzkliki se preliva v daljo srebrni smeh črnookih Talijank.

Za nama je pristan, za nama bučeče mesto; še mimo teh širokih, stoječih bark, in kmalu bova na svobodnem, odprtem morju . . . Lepo plove najin čoln, gorak morski veter nama pahlja obraza in napenja jadro.

Made, ti moje dekle — na morju sva zdaj, sama s svojim majem, s svojo ljubeznijo, sredi lesketajočih se valov, ki se zibljejo s čolnom vred kakor v sladkih, opojnih sanjah. Odprta se širi pred nama valujoča biserna morska plan; beli galebi vrišče tik nad njo in pljuskuje s perotnicami v vodo, v ostrih prekrizih se zaganjajo v zrak in sekajo v drznih lokih žarko, kakor z dišečim oranžnim vonjem nasičeno nebesno vedrino.

Na obzorju leze solnce čedalje bolj morju v mehko naročje tam v zlati dalji. Šumoma beže mimo naju valovi, mudi se jim nekam; in najin čoln beži za temi valovi, napeto jadro se je bilo globoko nagnilo. Topel veter se poigrava s tvojimi temnimi lasmi, Made; in morje, nebo in solnce se zrcalijo v tvojih očeh; v srcu, dekle, nama vriska maj, pozdravlja naju z zelenega, cvetočega obrežja, z neba in z morja.

Vsa ta brezmejna morska plan je zdaj najina, najini so ti drhteči, obžarjeni valovi; tudi ta lepa modrina neba je zdaj najina last, solnce samo je najin največji prijatelj. Kakor zlat oblak plava nad nama ljubezen in naju ovija vase . . .

K solncu, Made, k solncu! . . .

* * *

Kaj si se nasmehnila? Tiho, tiho ljubica — blizu solnca sva, samo ziblje se še čoln in ne gre naprej, nič več ne napenja jadra veter . . . dovolj daleč naju je pripeljal . . . Ne izdajva sladkosti, ki je v naju obeh, s smehom, zakaj najlepši smehljaj boža najini duši sami; tiho uživajva svojo srečo. S srebrnimi perotmi trepeče razpet okrog naju maj, njegova mehka dlan gladi kristalno valovje. Čuješ pesmi? Morje, nebo in zemlja jih prepevajo, prepevajo jih vsetod za belimi jadri ljubeče se dvojice . . .

Stisni se k meni, Made, da zrem lahko prav od blizu v tvoje globoke oči, v ta sveta nebesa; v teh tvojih očeh se lesketa tvoja duša; mirno kakor jezero počiva na dnu in se ne gane . . . Tako sama sva zdaj sredi morja, z majem v srcu, tako praznični sta najini duši kakor to pozlačeno valovje kroginkrog.

Kako je bilo z nama do zdaj, kako sva mornarila? Kod sem mornaril jaz, kod si mornarila ti? — Vse sama zabloda, trpljenje in greh; kopala sva se in čistila v teh dolgih letih; trpela sva in sva dotrpela. V trpljenju nisva videla nikjer solnca, nisva ga iskala — zato sva bila nesrečna, Zdaj, ko sva se oklenila maja, sva spoznala, kako neumno sva bila ravnala. Za vse je solnce, čemu bi ne bilo za naju?! Obadva izprana od življenja, obadva solnca potrebna, sva se iskala in sva se našla; spoznala sva, da sva si bila kakor brat in sestra v trpljenju, zato sva si podala roke . . . Zdaj gre skupno najina pot navzgor, ob strani nama bo svetilo solnce. Občutila sva v srcu maj — vedno nama mora dehteti in prepevati.

Nikoli nisva mislila, da sva ustvarjena za solnce; navsezadnje sva pa le izprevidela, da sva tudi midva otroka solnca kakor vsi ljudje; nič več ne bova vzdihovala, ampak sredi viharjev in trpljenja bova šla pogumno svojo pot naprej kakor otroci solnca . . .

Odpočijva se, Made; tako prijetno je slo-
neti na tvojih belih, kipečih prsih, zreti v tvoje
oči in pozabljeni na to, kar je bilo; drug dru-
gemu sva si bila odpustila vse grehe — pomir-
jena se vračava od izpovedi in se pripravljava
na nove dni. Za nama je noč; svetlo jutro sva-
tuje pred nama, najine oči so omamljene od maja.

Zatonilo bo solnce. Glej, kako gasnejo
ožolteli valovi, kako se je bila ublažila prej tako
sijajna solnčna svetloba... Z jadrnicami in s
čolni je posejana morska ravan; a ne ganejo se
jadra; vse čaka, še pesmi so za hip potihnile.
Počakajva tudi midva, zadnjikrat se poslavlja
danes solnce od naju.

Nikdar več nama ne sme ugasniti ta dehteči
maj, ki nama je prinesel srečo; prižgala sva si
luč, vedno lepši plamen bo obseval najina lica.

* * *

„Solnce se je pogreznilo.“

Samo zato, ljubica moja, da nama jutri iz-
ide, da naju zopet oblije z jezerom svetlobe;
noče naju motiti več v sreči in v ljubezni, zato
je zašlo — lahko noč!

K morju se sklanja večer; somrak prede z
neba dol svoje mreže, nič več ne vrišče v zraku
galebi. Made, glejva širom morske gladine, dokler
nama je ne zakrije mrak popolnoma s svojim
temnim plaščem. Mimo naju šume valovi; od
solnca so se bili poslovili, zdaj gredo domov...

Zopet pihlja iz daljave svež veter; raztresen
križem morja gomazi gozd jadrnic, jadra se na-
penjajo in nagibljejo vstran; proti obrežju, proti
pristanu hite parniki, v dolgih vijugah sive oblake
dima za seboj. V bizarnem neredu brze krogin-
krog čolni, vesla režejo pršeč vodo, poltiho ra-
dostno hihitanje presekava vsemirje.

Kmalu se bodo užgale na nebu zvezde,
srebrn sijaj se bo razlil na valovje, tudi na morju
bodo zažarele luči. Počakajva prvih zvezd!

Vedno gostejši mrak se zgrinja na morje
in nama zaslanja pogled v daljavo; a midva vi-
diva vseeno tudi skozi ta ostri mrak, ker je z
nama maj, ker slutiva solnce. Vse bi si dopove-
dala, toliko vesele luči je v naju; toda ob tej
sreči nama primanjkuje besedi, le srce se pogo-
varja s srcem in oči z očmi... Obadva se ve-
seliva dvojnega maja. Made, našel sem tebe, ti
si moja sreča, moje solnce, brez tebe bi mi bilo
življenje pust vrt brez cvetja, maj brez sladkega

vonja; ko pijem luč iz tvojih oči, se šele prav
zavedam, kaj si meni ti in kaj sem tebi jaz;
daj, s poljubi ti bom pokrila oči...

Zdaj — zableščala se je na nebu prva
zvezda, za njo druga, tretja; že jih trepeče vse
polno skozi sveže ozračje in siplje z neba na
valovje srebrne iskre... Luči migljajo na nebu,
luči se leskečejo na morju, posrebrnjeni mrgole
valovi in se nemirno premetavajo. Kamorkoli
seže pogled, vse je potopljeno v iskrečo se luč,
kakor da plešejo nad morjem blesteče rakete...

Made, poslušajva pesmi, ki nama božajo
od vseh strani ušesa, pojva tudi sama; tako do-
neč, tako zvonek je tvoj glas. S šumom valov
lijejo k nama drhteči zvoki gosli, približujejo se
in se oddaljujejo. Sladke melodije krožijo za
nama in pred nama in naju opajajo; nekje joka
mandolina, strune na goslih zvone... S čolnov
naokrog se glasi čedalje bolj zvočno petje —
Talijanke pojo tam, šumljajo valovi...

Posvetil je mesec; kakor z mehko bleščečo
svilo prevlečena se ziblje morska gladina pod
trepečočimi lučmi in pije vase hrepeneče pesmi
signorin; valovi srebre in zlate — noter do dalj-
nega obzorja se bliska skozi mrak v mesečini morje.

Skoraj neslišno drse mimo naju čolni z
ljubečimi se pari, jadra osvetljena od stoterih
izpreminjajočih se luči in rahlo plapolajoča v
južnem vetru; od mesečine obzarjen se prikaže
za hip tik pred nama na strani svojega ljubelega
ovalen dekliški obraz; oči žive in črne, črni gosti
lasje, lica nasmejana, vedro čelo; poreden smeh-
ljaj, vesela kretnja — čoln spolzi tiho naprej in
nama izgine izpred oči, pesmi zamro v daljavi...

To je maj, Made. Tudi midva ga praznu-
jeva, tudi v najini duši je segla ljubezen, pesmi
vro iz najinih grl...

Nazaj proti bregu drči najin čoln. Kakor z
zvezdami obsejano se blešči za pristanom mesto
in vabi v svoj hrup in šunder; a nič več naju ni
strah tistega življenja; z majem v srcu misliva na
solnce, ki bo poslej vsako jutro vzhajalo tudi nama.

Vsak čas bo zadel čoln ob breg; samo
majhen kos svetlomodrega morja naju loči še
od njega. Že mi doni prav razločno mestni šum
na uho... Made, midva sva vesela, poživljena,
ničesar več se ne bojiva. Made, jaz ljubim tebe,
ti ljubiš mene, otroka solnca sva zanaprej, skupno
gre najina pot kvišku — daj, jaz bom dvignil
kelih tvoje ljubezni in ga izpil do dna...

Jovan Skerlić,

literarni kritik.¹⁾

Pero Slepčević. (Dunaj.)

Nikakor nočem podati ob tej priliki kakega stiliziranega ali mogoče svojega osebnega mnenja o Jovanu Skerliću kot literarnem kritiku. Taka sodba bi mogla v istini biti pač kratka in jasna, zakaj Jovan Skerlić je bil krepko začrtana osebnost — jasen sam sebi, kakor drugim. Toda prvič je v meni vse preveč pijetete do pokojnega učitelja, da bi nastopil že par dni po njegovi smrti s svojo osebno sodbo, drugič je tudi nemogoče že danes dovoljno pretehtati delo tega moža. Naj govori kolikor mogoče sam, da čujemo njegove lastne besede o svojih najmarkantnejših ljudeh.

Poznan pisatelj je dejal, da Jovan Skerlić tipizira svoje pisatelje, kakor tipizira Meštrovicih svoje junake. V vsakem pisatelju je videl karakter, in ta karakter je podal v par glavnih lastnostih.

Enako skušam v naslednjem tudi jaz očrtati najmarkantnejše momente njegovega dela. Fiksirati hočem delo kot produkt njegove osebnosti, nato vlogo tega dela v historiji srbske kritike, naposled Skerlića kot pisatelja in stilista.

I.

Karkoli je pisal Jovan Skerlić, iz vsega veje njegova individualnost. Nikakor človek od onih, ki pišejo z razumom, marveč ki pišejo čustveno. Gotovo pa eden naših najindividualnejših pisateljev.

Po svoji mentaliteti predvsem zdrav človek, „mens sana in corpore sano“; poleg tega jaka, impulzivna, bojaželjna natura. Kakor vse kombativne nature nima mnogo idej, niti mnogo čuta za nijanse. A mesto tega je v njem neverjetno razvitih onih par elementarnih čustev zdravega, plemenitega in inteligentnega človeka. Jovan

Skerlić je ohranil mnogo bolj, nego vsak drugi pri nas, one tesne vezi, ki spajajo človeka z materjo zemljo. Najvernejši predstavitelj šumadijskega rasnega tipa, ki je po svojem bistvu bojaželjen, trezen, ter belgradskega demokratičnega nacionizma, ki je moderen, energičen in aktiven: Jovan Skerlić je vedno in vsepovsod udeležil te svoje osnovne lastnosti.

Ta svoja splošna najgloblja znamenja je upotrebil tudi v motrenju umetniških vrednot. Iz vsake vrstice Jovana Skerlića veje ona surova „vojinstvena“ sila njegove zemlje. Človek, ki po svojem nagnenju ne ostane pri besedah, temveč zahteva dela — propagator — nikakor tvorec idej, ampak njih sejalec. V svoji stroki, v literarni kritiki je bil moralist, predstavitelj „umetnosti radi ideje“. Poudarjal je vedno, da obstoji glavna vrednota umetniških del v njih ideji, v njih moralno-dinamični podlagi. Centralna ideja Jovana Skerlića je ideja demokratičnega nacionizma — on sam pa je njen verni dogmatik in njen bujni fanatik.

Naravno je torej, da je bilo Jovanu Skerliću mnogo premalo, da je pisatelj samo izraz svoje sredine; nasprotno: biti mora v posebnem zmislu nacionalni delavec, znanik lepote, potrebne v splošnem razvoju nacije.

„Ja tvrdo verujem“, piše v eseju o Rakiću, „da je svaka prava velika poezija opšte čovječanska, socijalna poezija moralnoga zdravilja.“ Vsepovsod in vedno je poudarjal, kar je pri neki priložnosti hvalil na V. Petroviću: „Onu večitu vezu, koja postoji izmegju zemlje i čoveka, ono silno osećanje koje vezuje ljudsku bilku za tlo iz kojega je iznikla i iz koga siše snagu i život.“ Ohranil je ono staro razumevanje, da je idealni pesnik istočasno tudi narodov učitelj. Dositeja Obradovića in Svetozara Markovića n. pr. je baš vsled tega tako spo-

¹⁾ Za „Slovana“ priredil J. K. — Primerjaj: P. Slepčević: Jovan Skerlić; demokrat-socijalist, Jugoslovan, glej „Narod“ (Sarajevo 20. maja 1914.)

štoval, ker jih je smatral „moralnim učiteljima“. Ljubil in branil je pred znanimi napadi Z m a j a J o v a n a J o v a n o v i č a, ker ni gledal v njem samo „nesravnu pesničko snagu, bogastvo unutrašnjeg života, pokretan, otvoren i stvaralački duh, stalno pesničko nadahnuće“, temveč pred vsem, ker je bil ta „Freiheits-Sänger, javni i glavni narodni pesnik šestdesetih i sedamdesetih godina, herold Ujedinjene Omladine Srpske.“ Vedno in vedno je gledal pred seboj drago našo domovino. „Otadžbina je,“ pravi, „za nas po rečima onoga modernog pisca, njiva na kojoj neprekidnuto seje i žnje, na kojoj njivi mi žnjemo što su naši pretci sejali, i sejemo ono, što će naši potomci žnjati.“ Tako so torej pesniki sejalci in žanjci te velike skupne žetve. In Skerlič vzplamti, kakor vedno v prepričanju, da je njegova misel edino prava, ter kliče modernistom srbske poezije: „V e l j k o P e t r o v i ć je pokazao, da duboko nacionalno osećanje koje čovek može da ima, može kao pesnički motiv isto toliko poslužiti koliko i markizine lepeze i cipelice od bele svile.“

Jasno sledi, da so bili njegovi ljubljenci patrijotski pesniki. O nobeni stvari ni pisal brez oduševljenja, a z največjo vznemirjenostjo je razpravljaval o obnovitvi domorodne poezije. Nobena dela naše poezije ga niso osvojila tako zelo, kakor one svetle prorokbe domorodnih pesnikov, napovedujoče v dobi splošne resignacije in bede, da pride čas uspeha in slave.

Duševno življenje Jovana Skerliča je bilo neverjetno impulzivnega značaja ter je izžarevalo neupogljivo vero. Pri neki priložnosti je definiral vero kot „volja, da se veruje u pobedonosnu koristnost stalnog napora“. Konsekventen svoji definiciji je sam predstavljal neprestano delo in napor, a zahteval to tudi od pisateljev. Dejal je, da samo osebna inicijativa more in mora uplivati na razvoj družbe. Povodom neke francoske knjige je pisal v tem zmislu v „Načelo solidarnosti“, ter pobijal konservativne teze o nepojmljivih in absolutnih zakonih družbe. Nikdar ni mogel oprostiti celo Ljubomiru Nediću, strokovnemu estetiku, da je bil konservativen, zbiral krog sebe ljudi konservativnih načel in „smatrao za svoju misiju izagnati demokratski duh i narodne ljude iz srpske književnosti.“ Obratno mu je bil simpatičen celo izžiti, senzualni N. Champfort, ker je v dnu svoje duše nosil „iskren i dubok demokratizam“, „ljubav prema narodu“, in „veru u napredak“.

Lahko zaključujemo, kako je dosleden sam sebi sovražil one pisatelje, katerih umetniška morala je bila antisocijalna in destruktivna, a osebno principijalne antidemokrate.

Vsak se mora spominjati njegovih izpadov proti Oskarju Wilde-u, Šarlu Baude-laire-u in našemu Dis-u. Celo pesimizem ga je uznejevoljil in smatral ga je za bolezen. Vobče je mrzel vsako nesolidnost, nediscipliniranost genija. Pri Lazi Kostiću n. pr. samo radi tega ni dovoljno ocenil pesniške dinamične vrednosti.

Jovan Skerlič je bil malo prevelik dogmatik v naglaševanju tesnih vezi med pesnikom in zemljo. Ali baš na ta način je nehote pogodil splošno dinamično vrednost poezije, ki je gotovo njena glavna vrednota. Zato so bile njegove sodbe vedno točne, čeprav semintja prenagljene in enostranske.

Toda toliko laže odobravamo, da je glorificiral samo zdrava in svetla čustva, če pomislimo, da je deloval na prevalu dveh stoletij, „kad društvo umire i drugo u trzavicama se ragja“.

Druga lastnost Skerličeve mentalitete je bila treznost. Enako je zahteval pri vsakem pesniku treznosti in jasnosti; zato mu je bil najdražji od vseh domorodnih pesnikov racionalni Rakić: „On ima,“ pravi, „naš savremeni idealizam bez fraza, racionalan i diskretan, koji je sastavni dio naše duše i plod naše zrele misli. Svi mi nosimo u sebi krv predaka

Mučenika starih i junaka koji
umirahu ćutke na strašnome kolju.“

Cenil je slavni Rakićev kosovski ciklus, ne samo radi tega, ker ga je pesnik spesnil na Kosovem v nasprotju s starimi romantiki, ki so v krčmah peli n. pr. o boju, temveč v glavnem jasnost in konciznost njega dikcije in misli. Spomnite se samo, kako konča klasična pesem na gazimestanu.

„Danas nama kažu, deci ovog veka
Da smo nedostojni istorije naše
Da nas zahvatila zapadnjaška reka
I da nam se duše opasnosti plaše.
Dobra moja zemljo, lažu
I danas kad dogje do poslednjeg boja
Neozaren starog oreola sjajem
Ja ću dati život otadžbino moja
znajući šta dajem i zašto ga dajem.“

Mislim: ti verzi so bili Jovanu Skerliču ideal, ter ga doveli v ekstazo.

Tudi pri Svetozaru Markoviću je poudarjal treznost, dasiravno v bistvu ni bila iskrena; a Svetislav Štefanović mu je bil antipatičen radi svoje abstraktnosti in nejasnosti.

Vobče je karakteristično, da je bil v stanu za nečitljiva mesta v imenu zdravega razuma trditi: tega ne razumem! Tega ne razumem! Bil je v tem dober učenec Nedičev in Bogdana Popovića; dosegel je, da se pri nas piše konkretno in jasno.

V zvezi z navedeno lastnostjo njegove mentalitete je treba omeniti, da je bil tip pragmatika.

Umetniško delo ceni često po posledicah n. pr. delo Svetozara Markovića. Nacionalizem V. Petrovića mu dokazuje n. pr. „da u Vojvodini nije izumro soj njenih nacionalnih pesnika i da u tim ravnima levnim . . . živi još stari duh ponosa i energije.“ O pesimizmu Š. Pandurovića govori, da je pokvaril nekega nedoraslega mladeniča in dostavlja kakor pravi zdravnik: „zlo je srečom lokalizovano i bez šireg dejstva.“

Iz vsega sledi, da je Skerlić cenil pisatelje — socijalne kritike n. pr. Gjura Jakšića, Iva Čipika, Petra Kosića. Istotako, ki so pokazali v svojih temah zanimanje za ponižane in razžaljene za „božje ljude“ Bore Stankovića. Celu Jaša Ignjatović, politično pokvarjen človek, je radi teh motivov pridobil njegovo paznost. Kakor nekdanj Černiševskij je veroval tudi Skerlić, da je ljubezen do siromakov znak „boljših ljudi“.

II.

V zgodovini naše literarne kritike zavzema Jovan Skerlić predvsem določeno mesto. Ona datira kakor znano od Nedića. Ljubomir Nedić ji je dal, kar je glavno: lep okus. Njegova stroka je bila logika in logično je izkušal opredeliti, kaj je lepo in nelepo, samo po sebi, brez ozira na pisatelja in idejno vsebino. Bil je človek intelekta, inteligent a teoretik, formalist, ter kritik „umetnosti radi umetnosti“.

Niveau kritike je dvignil Bogdan Popović, v glavnem kakor Nedić pristaš „umetnosti radi umetnosti“, toda vseeno estet v širšem zmislu te besede. Bil je splošni teoretik estetike kot znanstva, prvi naš filozof stila, analizator in učitelj, kako treba pisati. Dočim je ostal Nedić pri celotnem utisku dela, je Bogdan Popović ta utisek razglabljal in demokratiziral.

Jovan Skerlić je bil vesten in hvaležen učenec Bogdana Popovića, vedno poudarjajoč, ko-

liko mu dolguje. Kot kritik predpostavlja tako-rekoč vse faze svojega učitelja o teoriji lepote in forme. A gre korak dalje; govori o moralni ideji umetniškega dela, o njem kot produktu svoje sredine. Ostavlja vsa vprašanja o estetiki, ter poudarja moralne vrednote dela. Nedić in Popović sta kritika forme, Skerlić kritik vsebine.

Objekt njegove kritike je predvsem umetniško čustvovanje. Trdi, da mora biti umetniško delo predvsem iskreno t. j. doživljeno in občuteno. Biti mora izraz duševnega stanja; poezije ne tvori nizanje briljantnih verzov in dragoceni okras metafore.

V tem uverjenju je došel Skerlić tako daleč, da je celo bogati slog gdč. Sekulićeve omalovaževal, ter ga smatral neiskrenim in narejenim. Dosleden znanemu pregovoru, da se človek ne sme pretvarjati v boljšega, kakor je, se protivi gestam in aristokratski pozi Jovana Ducića, ki ga je sicer sam vzporedil med naše najboljše pisatelje. Vsaka virtuoznost na svetu je bila temu človeku od temperamenta in moralnega patosa radi njene fine lažljivosti nepristopna in mučna. Občuti jo takoj pri besedniku Velimiroviću in značilno dostavi, da morejo ta sredstva uplivati samo na ženske. Zelo značilno je zanj ono mesto, kjer govori o virtuoznosti Milana Rakića, ki je ogrela tudi njega, a jo vkljub temu pobija: „I retki bogati obojeni stihovi padaju kao udar vesla po mirni vodi: ljuska — pljuska — uska, laska — praska — raska, Hrista — trista — blista, modre — prodre — bodre. Ali ja više volim gospodina Rakića, kada ne preturuje u svojoj versifikatorskoj veštini, kada prostim i prirodnim rečima pravi velike umetničke efekte.“ Da vidimo s kolikim temperamentom je pisal, citiram nadaljevanje: „Meni se svigja pesnik, pametan čovek, čovek vedre glave, jakoga duha i otmene duše, Evropljanin, zapadnjak i intelektualac. Boganedni talenti, razbarušeni ženiji, književni analfabeti vrlo niske vrste, dosadni svirači na jednoj žici, dilentanti, koji su se sreli na verbalna opraznjavanja, snobovi bez otmnosti i mistifikatori bez duha, naučili su nas, da volimo ovoga pesnika, koji je na višine moderne misli, koji ima dušu modernog razvijenog čoveka i koji s svojim duhom za sedam kopalja premaša nadničare slika i zanatlije strofe. U naše intelektualno doba mi se ne zadovoljavamo više rečima i stavom i mi ne trpimo gluposti neznanja nikde pa ni u poeziji.“

Vidimo, da je za domorodnimi najbolj ljubil iskrene pesnike ter jim oproščal formalne pogreške.

Jovan Skerlić ni pisal nikdar samo o knjigah, temveč vedno o „knjigah in pisateljih“. Mnogo dražja mu je bila moralna nego estetska istina poezije. Pesmi Aleksa Šantića glosira s sledečimi značilnimi besedami: „To je iskrena knjiga jednog iskrenog pesnika, jedna čestita i srpska knjiga, jednog čestitog čoveka i dobrog Srbina.“ Nadaljuje v smislu svojega vzora, filozofa Guyaua: „Kao, da smo se napojili životvorne vode na studentu večite mladosti, (čitajoči pesmi Aleksa Šantića) mi se verno vračamo samima sebi i postanemo bolji, svetliji, čistiji i jači.“ Slično kakor je simpatiziral z iskreno pisateljico Milico Stojadinović, Srpkinjo, nesrečno vraničko vilo, istotako z Milico Janković, katero brani takole: „Ova ima slovensku dušu, slovenski pogled na svet, slovensko shvatanje književnosti i njenih zadataka. To je ona elementarna dobrotu, koju čovek donosi sobom na svet, sposobnost predati se jednom osećanju, oduševiti se, zanesti se, ono saosećanje ljudske patnje, bratsko saučešće, duh nečnosti i praštanja, ovaj široki i humani altruizam, kojim se mimo ove odlikuju ruski pisci.“

Njegova glavna sposobnost je bila baš v tem, da vidi in oceni emocionalne strani pesnika. Ravno vsled tega je esej o „Koštani“ Bore Stankovića ena najboljših njegovih stvari.

III.

Preostane samo še, da očrtamo J. Skerlića kot pisatelja, osvetlimo njegov stil in jezik.

Kakor je ves korenin in v narodu, tako je imel tudi ko malokdo od naših zmisel za njegov jezik. Ta jezik ni bil samo lep in čist, temveč poln življenja, neposreden, spontano se prolijač iz njegovega temperamenta. V neki svoji polemiki o jeziku brani in označuje svoje stališče: „Mi jezik osečamo duboko i intimno po nagonu.“ Preozke so bile kakor vsem močnim osebnostim, one meje, ki jih postavljajo dogmatični gramatičarji, konservativni posnemalci Vuka in Daničića. Nasprotno, smatral je jezik za živ organizem, ki se vedno razvija. Kakor vsak pameten človek je stal na stališču, da se mora ozirati poleg historično upravičenih form in besed (ki jih je treba fiksirati) tudi na skovanke iz umetniške in materijalne potrebe. Poslednje je gotovo dovršeno točno dokazano s primerami v drugih narodih.

Še bolj individualen kakor jezik je njegov slog. Če se je sploh kje uresničil stari pregovor: slog — to je človek, je to dejstvo pri Jovanu Skerliću. V vsaki vrstici vibrira njegov bujni nezaježeni temperament. Ako analiziramo slog od točke do točke vsepovsod srečamo one osnovne črte karaktera, ki smo jih omenili: predvsem njegovo bujnost. Zelo značilno je zanj mladeniško nagnenje, da ima za vsakega pisatelja svoj superlativ. Vsak esej posebej je umetniško oduševljenje. Upravičeno je zameril Nediću, da je odveč racionalen, a nedovoljno emocionalen, in baš s tem je najbolje karakteriziral njega proti sebi.

Istotako proseva njegov slog pragmatizem, treznost in jasnost. Pisal je enako konkretno in plastično, kakor je ljubil te pojme v življenju. Da, tudi demokratično naziranje se čuti v slogu. „On oseća narod, oseća publiku — ima kao što bi rekao Sainte-Beuve, popularnu vibraciju.“ Poleg tega je dejal o njem eden najboljših naših stilistov Slobodan Jovanović: „Ako se za čiji stil, to se za njegov može reći, da ima svoje boje i da ima reliefa.“ „To je jedan stil svež i krepak, koji živi i dejstvuje.“

In vsi vemo, da je ta stil resnično mnogo deloval, deloval, ker je imel popularne vrline (jasnost, slikovitost, živahnost).

A glavno je, da je našla Skerličeva duša v njem svoj adekvatni izraz. Kakor je kot osebnost ostal vedno harmoničen in fluiden tako tudi njegov slog, ter nosi v sebi valovanje čustev.

Slog je kakor človek. Ne dopade se oleptičen in mil (tako so kopirali Skerlića njegovi imitatorji); potreba je da ima izrazito fiziognomijo, ki jo je imel baš ta slog v večji meri, ko kateri drugi.

* * *

Jovan Skerlić ni bil eden največjih ljudi, a od najupljivjših. Po mentalosti apostol, je visoko mislil o svojem poklicu. Kot kritik je bil arbiter književnih vrednot ter propagator mladih talentov; a kot historik je pisal o vseh perijodah naše literature, ter ostal po besedah Pavla Popovića vedno strokovnjak in zanimiv.

Umrl je ravno v času, ko se je hotel posvetiti temeljitemu študiju hrvatske in slovenske literature, podati o obeh istotako obširno in vsestransko študijo, kot jo je napisal o naši literaturi.

Listek.

Književnost.

Dr. Mihajlo Rostohar, „Národnost a její mravní význam. V Praze, 1914.

Brošura dr. Rostoharja presoja s socijologičnega in psihologičnega stališča, kaj je narod in narodnost. Ako preiščemo socialne znake, najdemo, da ne tvorijo bistva narodnosti. Narod in državno ljudstvo (Staatsvolk) ni eno in isto. Lahko govorimo o avstrijskem ljudstvu, ne pa o avstrijskem narodu. Narod tudi ni pleme, rasa. Plemenske teorije in iz njih izhajajoči zaključki niso trdni, ker ne odgovarjajo dejstvom. Jezik, verstvo, šege in navade tudi niso bistvene lastnosti naroda. Enako ni država izključni pogoj za postanek naroda in dinastije tudi ne.

Bistvo naroda in narodnosti moremo najti le psihologično kot zavest in čut skupnosti. To je zavest o enotnem nepretrganem razvoju skupnega življenja, čut solidarnosti, stremljenje po nadaljevanju dosedanjega razvoja v skupnem življenju. Plemenska enotnost je dandanes pri vsakem narodu fikcija, ker je vsak narod mešanica raznovrstnih življev. A vse to je za narodno zavest postranskega pomena; gre tu za tradicijo, za duševno kontinuiteto sedanosti s preteklostjo, ki je temelj vsake narodne enote. Zato nismo narod samo mi, ki živimo sedaj, marveč tudi naši predniki, katerih duševno in gmotno delo uživamo mi, njih potomci. Zunanji znak naroda pa je lahko jezik, verstvo, zgodovinski in kulturni razvoj. Isti narod more imeti v raznih dobah razne znake, simbole svoje narodnosti; a tudi člani iste narodnosti se zavedajo svoje narodnosti različno.

Človek potrebuje za življenje pravosti. Odkod naj vzame pravno silo, da kroti v sebi egoistične, antisocialne nazore? Taka pravna sila je narodnost.

Narodni fanatizem se rodi iz nejasnega in napačnega pojmovanja narodnosti ter mu je treba nasprotovati. Toda narodni fanatizem ne more uničiti pravne vrednosti narodnega prepričanja, kakor ne morejo prenapetosti verstva in socializma izpremeniti njiju življenjske vrednosti.

Z nazori Rostoharjevimi glede bistva naroda in naroda in narodnosti se strinjam v celoti, toda v eni točki vidim enostranost. Narodnost je pravna sila, toda ni edina. K navedenemu življenju nas sili tudi naš verski ali filozofični svetovni nazor in ne le čut solidarnosti, ki izhaja iz narodnega prepričanja.

Dr. Lončar.

Zapiski.

Aškerčeva pisma Švedu Jensenu. (Priobčuje Fran Govekar. Dalje.) Dne 3. novembra 1898. je pisal Aškerc:

Velecenjeni gospod in prijatelj! Srčna Vam hvala za göteborgski Handels- och Tidning, v katerem sem našel Vaše prevode mojih treh indskih legend. Radoveden sem, kako so ugajale Vašim rojakom moje reči... Ni se mi nikoli sanjalo, da bode moje verze kdo prevajal na švedski jezik. Čakajte, kadar se jaz naučim švedskega jezika, prevedem nekaj Vaših ter Snoilškega poezij na slovenski jezik! Hoppejev švedsko-nemški slovar že imam; kupim si še praktično gramatiko — pa pojde! — (Dalje piše o svojem članku o Snoilškem v Lj. Zv.)

Mejtem mi je grof doposlal sliko tistega predikanta slovenskega, Snoilškega, ki je tukaj zelo zanimala vse literature. Muzej Rudolfinum me kar zavida za njo in bi rad tudi imel jeden eksemplar. Včeraj mi je gospod grof S. spet pisal. Njegovo pismo porabim v decemberski številki Zvonovi — bržčas.

Kako pa sodite o potepuhu „Pavlihi“? Ne vem, kako se ga iznebim? „Die Geister, die ich rief, die werd' ich nun nicht los...“

Zdaj se pripravljam tudi za feljton o Vas. Morebiti ga sestavim že za decembersko št. Zvonovo, če bo mogoče. Vederemo...

Ali slovenska „avba“ dobro pristojta švedskemu licu Vaše gospe soproge?...*

Dne 18. novembra 98. piše (slovenski):

Velečislani prijatelj! Děkují úctivě! Jak krásná je tato Vaše nejnovější kniha! Děkují, ještě děkují Vam! Ravnokar sem jo prejel, prišedši v arhiv. Genijalni Svatopluk Čech tudi zasluži, da ste ga pokazali svojim rojakom.

Vaše prijazno rekomandovano pismo sem bil dobil. Srčna hvala! Torej se pretaka tudi po Vaših žilah nekaj slovanske krvi! Zdaj razumem Vaše simpatije za Slovane. „Blut ist ein ganz besonderer Saft“, pravi Mefisto, kakor veste. To pa menda že smem v svojem bodočem feljtonu povedati, da ste po materi (slovanskega) poljskega pokolenja — ali ne?...*

Fotografijo grofa pesnika Snoilškega bi jaz seveda rad imel! Toda ne upam se, prositi ga zanjo; morebiti bi smatral grof tako mojo željo za majhno — „nesramnost“. Ako bi Vi, gospod, mogli kako o priliki omeniti mojo tiho željo...

Sicer pa bi imel rad tudi fotografijo gospoda Alfreda Jensena! Kaj pravite, ali bi ga smel prositi zanjo?*

„Adamité“ moram čitati čim prej v originalu. Sram me je, da jih še nisem bral...*

Dne 11. januarja 1899. piše (slovenski):

Čislani prijatelj! S svojim feljtonom o Vas sem storil samo svojo dolžnost. Mož, kakoršen ste Vi, gospod, ki tako simpatično piše o Slovanih, zasluži, da se mu tudi v naši literaturi postavi majhen spomenik. Mi Slovani nismo nehva-

ležni. Jaz sem Vam pa tudi še osebno hvaležen za to, da ste nekatere moje stvari prevedli na švedski jezik . . .

V Krakovu sem bil jaz l. 1889. Interesantno mesto! Wawel, Sukienice, Jagielonska univerza! Imam tam znanca in dragega prijatelja, gimnazijskega profesorja Romana Zawilińskiego . . . Pozdravite ga, kadar pridete v Krakov!

Na Dunaj bi seveda rad prišel, pa moj „financminister“ je tako siten človek in njegova blagajna je navadno prazna.

Grf Snoilsky mi je poslal svojo fotografijo — „kabinetformat“. Ponašam se ž njo! . . .”

Dne 11. aprila 1899 piše (slovenski):

Velečislani prijatelj! Res, dolgo sva molčala oba . . . Kar ste izvedeli o Cankarju, je gola istina. Cankar, Ivan Cankar je mlad, jako nadarjen lirik; absolviral je tukaj realko in biva sedaj na Dunaju. Let ima okoli 24 (?). Svoje pesmi je objavljal že več let v Zvonu, sedaj je izdal svoje reči pod zaglavjem „Erotika“ v Ljubljani pri nemškem tiskarju in založniku Otomarju Bambergu (ki je tudi moje stvari založil.) Bamberg je razprodal okoli 200 eksemplarov. Ko je škof knjižico videl in jo čital, pokupil je ostalih circa 790 eksemplarov in zakuril ž njimi svojo peč! Grmada, poetična grmada, kaj ne? A mi živimo anno 1899 post Christum natum!

Kako se bosta gledala sedaj Cankar in škof Antonius Bonaventura — ne vem. Ne vem tudi, kako naj se to presodi z juridičnega stališča . . . Povdarjam, da je Cankar res pravi pesnik. Poglavitni thema je eros. V ciklusu „Dunajski večeri“ je šel tu in tam predaleč — vsaj za naše razmere. Es scheint mir, dass der Fürst-Bischof gerade wegen der stellenweise etwas cynischen u. schlüpfrigen „Wiener-Abende“ das Buch angekauft u. verbrannt hat. Bestimmt weiss ich es jedoch nicht. Allein etwas positiv Unmoralisches findet sich im ganzen Buche nicht! . . .”

Naslednja pisma so se pač izgubila, ker pred sabo imam šele pismo z dne 18. marca 1901. Prav to pismo pa je zelo zanimivo, ker nam pove, katere svoje pesnitve do tega dne je smatral pesnik sam prevoda vredne, torej za najboljše. Pismo, vseskozi slovensko, se glasi doslovno:

Čislani gospod in dragi prijatelj! S Svojim poročilom, da ste prevedli blizu 30 mojih balad in romanc na švedski jezik, ste me jako razveselili! Srčna Vam hvala za čast! Vaši prevodi bodi Vaše visoko izobražene rojake prvokrat seznanili z našoj mladoj poezijoj in nadejam se, da bodo Vašo knjigo tudi razvajeni Švedi radi čitali, ker vem, da ste izboren prevoditelj, saj ste sami pesnik! Kadar knjiga izide, prosim Vas že sedaj, da mi jo dopošljete.

Iz Vašega cenjenega pisma sem razvidel, da ste si zbrali iz mojih 3 knjig take primerne snovi, ki so občeločloveškega, socialnega ali takšnega narodnega značaja, ki bodo zanimale Vaše čitatelje. Seveda bi bilo v mojih knjižicah še nekaj pesnitev, ki bi bile primerne za Vaš zbornik. Ako utegnete in se Vam ljubi, bi Vam svetoval, da prevedete n. pr. še te-le stvari:

Iz I. knjige („Balade in romance“ 1890.) „Poslednje pismo“. — „Čaša nesmrtnosti“. — „Na sedmini“. — „Mejnik“. — „Ilirska tragedija“. — „Uroki“. (Der Cyklus „Stara pravda“ wäre für die Schweden ohne Commentar wohl schwer verständlich; allein den Gubec haben auch Sie besungen). — Iz II. knjige („Lirske in epske poezije“ 1896.) „Jaz“. — „Firduzi in derviš“. — „Najlepši dan“. —

„Balada o jezeru“. — „Bajka o odprtem nebu“. — „Balada o sv. Martinu“. — „Afanasij Sjemjonovič“. — „Pegaz in osel“. — „Istorija o miru“. — „Budhova čudesa“. — „Sveti ogenj“. — „Legenda o zlati roži“. — „Kaznovani paša“. — „Bajramska legenda“. — Iz III. knjige (Nove poezije“ 1900.) „Ahasver pod križem“. — „Fakir“. — „Pesnik José Rizal“. — „Ambapali“. — „Luteranski kres“ (eine ätzige Satire auf die „Gegenreformatoren“, welche in Laibach slov. protestant. Bücher in 16. Jahrhundert öffentlich verbrannt!). — „Aglaja“. — „Intermezzo pomladnega jutra“. — „List iz kronike Jurjevega klostra“. — „Buddha in Amanda“. — „Michelangelo in kritik“ (Satire). — (Vielleicht fände sich aus dem Satiren-Cyklus „Pavliha na Jutrovem“ auch was, z. B. „Mustafov ideal“. — „Dovtipni veliki mogul“. — „Bakšiš“. — „Kadi Samarkandski“. — (Konec tega pisma je izgubljen.)

(Dalje sledi.)

Poljaki in slovanstvo. Znani prof. dr. Maryan Zdziechowski je ustanovil 1901. leta „Klub słowiański“ v Krakovu, ki naj bi informiral Poljake o slovanstvu. Da bi se ta namen izvrševal tem bolje, izhaja od leta 1905. poljska revija „Świat Słowiański“ kot glasilo tega kluba pod uredništvom prof. dr. Feliksa Koneczonega.

Toda ta klub je nekaka akademija za slovansko znanje, ki nima dovolj stika s širokimi krogi poljske inteligencije. Da bi se širilo poznanje in znanje slovanstva tudi v teh krogih, se je leta 1912. ustanovilo „Towarzystwo słowiańskie“, ki je izdalo letos poročilo o svojem delovanju za pretekli dve leti.

V odboru tega društva so n. pr. Zawiliński (predsednik), Grabowski, znani poznavalec in prijatelj Slovencev prof. dr. Jan Magiera, Zdziechowski. Članov je bilo 167. Društvo je delovalo v tem smislu, da je prirejalo javne produkcije (akademije, gledališke predstave itd.), popularna predavanja v provinci, izdajalo publikacije, vzdrževalo čitalnico in knjižnico, prirejalo kurze za slovanske jezike, izlete in potovanja po slovanskih krajih, sprejemalo slovanske goste, udeleževalo se slovanskih jubilejev, posredovalo pri slovanskih kulturnih podjetjih ter prirejalo razstave o življenju in delovanju slovanskih narodov.

Izmed članskih referatov omenjam, da je poročal dr. Lenard o katoliškem shodu v Ljubljani. Pod društveno firmo je izšel Grabowskega spis „Słowiański poemat na tle polskiem“. Otvoril se je tudi kurz slovenskega jezika, ki ga je vodil dr. Lenard. Društvo je brzojavno pozdravilo 50letnico ljubljanskega „Sokola“, sprejelo prof. dr. Ilešiča, ki je proučeval v Krakovu metodični pouk nemškega in poljskega jezika na odotnih srednjih šolah, in se po sedmih članih udeležilo katoliškega shoda v Ljubljani 1913.

Kakor nasproti Slovincem, tako je postopalo društvo nasproti ostalim Južnim Slovanom. Pripravljata se za oder drami Ogrizoviča in Vojnoviča (Hasan-aginica in Smrt majke Jugovičev). Bolgarskega jezika se je učilo 26, hrvaško-srbskega 8 članov; koliko pa slovenskega, ni povedano.

Izmed ostalega delovanja n. pr. omenjam, da je priredilo društvo akademijo v spomin Jaroslavu Vrhlickemu z razstavo njegovih del in izdalo poučen spis o njem.

Dr. Lončar.

Nepravilna razdelitev. V „Savremenuku“ hrvatskem mesečniku 1. šte. 1914 naglašja pisatelj A. Milčinović,

da je književnost pepelka med posameznimi strokami umetnosti. Ker so izvajanja v isti meri za nas zanimiva in resnična, naj slede v glavnem:

Plastične umetnosti delujejo lahko samo v omejeni meri. Slika ali kip deluje na večje število ljudi samo do tedaj, dokler je na razstavah ali v javnih zbirkah. Ko preide v privatne roke, je učinek slike ali kipa omejen, ker sta postala nepristopna širšim masam. Učinek te vrste umetnin je omejen tudi s tem, ker je v mnogih slučajih predpogoj uživanja teh umetnin gotova vzgoja okusa, vzgoja očesa, vzgoja v opazovanju lepega. Treba je biti umetniški vzgojen, drugače je učinek plastičnih umetnosti nepopoln, a često nemogoč in neuspešen. — Podobno je z delovanjem gledališke umetnosti, pod katero treba razumeti petje in igranje. Tudi njeno delovanje je omejeno v veliki meri z notranjimi in zunanji zaprekami: Nimamo gledališč, in ako so, je obisk predstav drag, in je torej večji del naroda izključen od gledališkega užitka. Vrhu tega treba za razumevanje in uživanje gledališke umetnosti, zlasti glasbenih del, gotove prednaobrazbe, vzgoje sluha, kar omejuje delovanje te umetnosti tudi pri onih, ki bi lahko obiskovali gledališče.

A literatura lahko deluje povsod. Njeno delovanje ni vezano na odrejeno mesto, na posebne, izjemne prilike, kot je to slučaj pri plastičnih umetnostih, ali pri gledališki. Tiskana beseda je razmeroma tako poceni, da prodre lahko v vsak kotic. In za užitek plodov lepe književnosti niso navadno potrebni nikakšni drugi predpogoji razen znanja čitanja. — Brez vsake sumnje je torej, da ima književnost največji vpliv na kulturo in da bi vsled tega morala zavzemati prvo mesto med kulturnimi faktorji, a književniki bi se morali vsaj tako visoko ceniti kakor slikarji, kiparji ali gledališki umetniki.

A kako je v resnici? Če pokaže mladič talent za slikarstvo ali kiparstvo, dobi od dežele, društva ali poedinca podporo, da svoj talent neguje in spopolnjuje. Enako je s pevci in igralci. In kadar takšen proletarec dokonča nauke, se zopet pobriga dežela, društvo ali uplivni poedinca, da ta prihodnji delavec najde popolno priložnost za svoje delo. Vsak le malo sposobnejši najde službo in poklic, v katerem se lahko popolnoma posveti svojemu delu. Slikarji in kiparji delujejo kot učitelji na šolah, a pevci in igralci v gledališču, torej na zavodih, ki jih dežela in narod vzdržujeta z velikimi stroški.

Kako popolnoma drugače pa je z literaturo in literati! Ni se še slišalo pri nas, da je kdorkoli, bodisi dežela, narod ali društvo, poslal talentiranega mladega literata na študij. Zdi se, kakor da ni treba književniku ničesar znati, ničesar se učiti, videti in slišati. — Nismo še čuli, da bi imel slovenski književnik brezplačno stanovanje, luč in kurjavo, da bi lažje delal, čeprav bi bilo že samo s takšno podporo mnogo storjenega za marsikaterega našega književnika. Ni se še čulo, da bi naročila dežela ali mesto pri kakšnem našem književniku delo, kakor naročajo pri kiparju kip in pri slikarju sliko. — Kranjska dežela ni dala še dozdej niti vinarja nagrade ali podpore slovenskemu književniku, še nikdar ni poslal slovenski narod kakega pisatelja na umetniški študij, kakor hodijo vsako leto naši slikarji, kiparji, zlasti igralci. A vendar mora vsakdo priznati, da so n. pr. ruski ali norveški narod proslavili večinoma njihovi književniki, in bi bilo zato samo upravičeno, da se pri nas posveča večja pozornost književnim razmeram. C. G.

Herder in vstoličenje koroških vojvod. Ko sem te dni listal po Herderjevih „Volkslieder“ ali kakor jih je potem prekrstil izdajatelj S. Müller „Stimmen der Völker in Liedern“, sem našel par zanimivih reči. Našel sem, mimo grede omenjeno, na str. 194. francosko narodno pesem (ki jo je baje zložil kralj Henrik IV.) „An die Morgenröthe“, ki je po obliki čisto enaka Prešernovi „Luna sije“. (To kaže, odkod so vzeli Nemci to obliko).

Prav na koncu knjige pa sem našel še nekaj drugega, kar nas bo letos, ko slavimo 500letnico zadnjega vstoličenja koroških vojvod, posebno zanimalo.

Med češko pesmijo o Libuši („Die Fürstentafel“) in nadaljno „böhmische Sage“: „Das Ross auf dem Berge“ (obe v desetercih) stoji pesem „Der Fürstenstein. Deutsche Sage“ (tudi v desetercih). Izdajatelj Müller je potem v „Sämtliche Werke“ še dodal opombo: „Die aus uralten Zeiten bis 1414 hergebrachte Manier, den Herzog von Kärnthen zu installieren. Der Fürstenstein steht unweit Klagenfurt, von Glaseburg war der Bauer.“

Odkod ima Herder to pesem? — Zložena je v srbskih desetercih, (a brez pravilne zarezne za 4. zlogom). Iz slovenskega gotovo ni, to kaže že napis „Deutsche Sage“. Najbolj verjetno se mi zdi, da jo je Herder sam zložil po podatkih, ki jih je našel v kakšni zgodovini ali kroniki Koroške.

Naj sledi radi zanimivosti tu vsa pesem, ki itak ni dolga:

Der Bauer:

Wer ist jener, der in hohen Ehren
Pranget her mit Fahnen und Panieren?
Zwar sein Kleid ist arm und Hut und Schuhe;
Und ein Hirtenstab in seinen Händen,
Und da vor ihm wird ein dürres Pflugpferd
Und ein schwarzes magres Rind getrieben.
Aber hinter ihm welch' ein Gefolge
Glänzender mit Helmen, hohen Büschen
Und mit Harnisch, Schwertern, raschen Rossen,
Die die Erde stampfen und verachten,
Sich in Golde brüsten.

Landesbote:

Alter Vater,
Sieh, hier kommt der neue Fürst des Landes.

Bauer:

Fürst des Landes? Ich bin Fürst des Steines,
Der mir hier auf meinem Acker lieget,
Vater meines Hauses, meiner Kinder,
Fürst des Brods, durch meinen Schweiss erworben —
Ist er Landesvater? Ein gerechter
Richter und Beförderer der Wohlfahrt
Und der Freiheit seiner Kinder? Ist er
Schirmer seines Glaubens und der Wittwen
Und der Waisen Vater?

Landesbote:

Er wird's werden.

Bauer:

Und hat er dazu auch Muth und Tugend?
Um der Wohlfahrt seiner Kinder willen
Arm zu bleiben, wie er jetzt da gehet?
Um des Rechtes seiner Kinder willen
Arm zu werden, dass vom dürren Pflugpferd
Und von schwarzen Rind er müsste leben
Und vergnügt sein?

Landesbote:

Amen! Er wird's werden.

Bauer:

Nun so zeig' er seines Rechtes erste
Probe, wie er diesen Stein gewinne,
Der nun mein ist.

Fürst:

Sechzig Pfennig Silbers
Sollen dein sein und die beiden Thiere
Und mein Kleid, mein Hut und meine Schuhe
Und dein Haus und Acker sollen frei sein.

Bauer:

Wohl, so geb' ich dir den Stein zum Richtstuhl
Und zum Fürstensitz. Und sei ein rechter
Richter, neuer Fürst, der nur mit Güte,
Nicht mit Trutz gewinnet, was ihm noth ist.

Landesbote:

Landesfürst, nun steig' auf deinen Richtstuhl,
Zeuch' dein Schwert und schwing's nach Nord
und Süden,
Ost und Westen, dass du deine Kinder,
die rings um dich stehn und ringsum wohnen,
Schütz und Pfleger, deines Glaubens Schirmer,
Vater aller Wittwen, aller Waisen,
Wann von Ost und West und Nord und Süden
Sie dir schreien, unermüdet sein willst.
Thu's und schwör'!

Fürst:

Ich schwöre unter'm freien
Himmel, schwinge dies mein Schwert gen Osten
Und gen West und Nord und Süden ringsum,
Meiner Kinder Vater, Schutz und Pfleger,
Schirmer meines Glaubens, aller Wittwen,
Aller Waisen, wenn von allen Seiten
Sie mir schreien, Fels und Fürst zu werden:
Das so wahr, als mir von allen Seiten
Hülfe Gottes komme!

Das Volk:

Amen, Vater!

Zanimivo je na vsak način, da je praotec romantičnega gibanja, ki je nam Slovincem prineslo nov razcvit literature, ki nam je dalo Kopitarja, Čopa, Prešerna, ki je prineslo k nam od Nemcev nacionalno idejo, ki je napravila iz nas šele zaveden narod, da je Herder sprejel v svojo znamenito, epohalno zbirko narodnih pesmi tudi pripovedko o našem starodavnem običaju, čeprav pomotno kot „deutsche Sage“ in najbrže v lastni obdelavi — v srbskih desetercih. Tudi poslednje je značilno. Vidi se, da se je ta mera Herderju priljubila. V zbirki ima slavno Asanaginico in še tri „morlaške“ pesmi, ki jih je dobil pri Fortisu. Tam je vzel deseterec.

Dr. V. Zupan.

Pohujšanje iz doline šentflorijanske. Ta farza¹⁾ je tako nesramno žaljenje našega naroda, da bi morali enkrat za vselej zapreti vrata za tako umetnostjo in povedati Cankarju: „Če ti je dolina šentflorijanska tako pohujšana, tedaj ji obrni hrbet in ne jemlji od nje honorarjev! Saj vedno govoriš o poštenju! Ali je mar pošteno, da se daš plačevati od tam, kjer je greh, pohujšanje in kujonstvo?“ (Čas, letnik VIII. zvezek 3. str. 212.)

Najbrž se je [Cankar] spomnil tedaj, da je ta golazen kupila že nad deset knjig Cankarjevih, od katerih je potem živel deset let! (l. c. str. 215, 216.)

Poznam gospoda, ki se je zjokal nad Cankarjem, in priznanega literata, ki je rekel, da dokler bo zalagal Schwentner take stvari, ne bo več prestopal praga njegove trgovine! (l. c. str. 218.)

Nismo ne Slovenci taki, kot jih riše Cankar, in prepričan naj bo Cankar, če bi bili res taki, bi Cankar ne živel več od njih! (l. c. str. 218.)

Te kole s kl... te besede s koli — te besede s klicaji vred je napisal in podpisal s polnim imenom „profesor Adolf Robida (Ljubljana)“, v znanstveni reviji Leonove družbe, ko je svet pisal leta 1914. po Kristusovem rojstvu.

¹⁾ NB. Farza se ne piše niti ne govori nikjer pod solncem.

